શૂરવીર છેલ જરાર.

અને

સતી મુમનાની વાર્તા.

સંશોધન કરી છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્તા.

મંગળદાસ જોઇતારામ બુકસેલર.

રીચીરોડ—અમદાવાદ.

કીંમત ૦-૧૨-૦

શૂરવીર છેલજરાર.

અને

સતી મુમનાની

રસીક વાર્તા.

સંશોધન કરી છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્તા.

મંગળદાસ મોઠતારામ બુકસેલર.

રીચીરોડ—અમદાવાદ.

આવૃત્તિ ૩ જી — પ્રત ૨૦૦૦

સંવત ૧૯૮૨ — સને ૧૯૨૬

અમદાવાદ પાનકોરના નાકે મનહર પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં
મોતીલાલ ગણપતરામે છાપી.

કીંમત ૦—૨૧—૦

૧૩૦૦૧

જાહેર ખબર.

ભક્ત શીરોમણી ભજનનો સંગ્રહ	કિ. ૦—૮—૦
જસમા ઓડણ.	કિ. ૦—૫—૦
ચતુર સુંદર (ચોવીસ ભાગ)—રસીક ગરબી-ઓથી ભરપુર	કિ. ૦—૧૨—૦
ચંપા શેઠાણી	કિ. ૦—૮—૦
હોડલ પદમણી—પતિવૃતા સ્ત્રીઓ માટે ખાસ વાંચવા લાયક પુસ્તક.	કિ. ૦—૧૨—૦
સતી તારામતી	કિ. ૦—૮—૦
છેલજરાર સતી સુમના	કિ. ૦—૧૨—૦
પારસમણી ભજન સંગ્રહ	કિ. ૦—૮—૦

એ સિવાય અમારી પાશેથી તમામ જાતનાં પુસ્તકો વારતાઓનાં—નાટકોનાં—ભજનોનાં તેમજ નિશાળમાં ચાલતાં પુસ્તકો સામટાં તથા છુટક મળશે.

તમામ જાતનાં પુસ્તકો છપાવનાર
તેમ કીફાયત ભાવે વેચનાર

બુકસેલર મંગળદાસ જોઈતારામ શાહ.

રીચીરોડ—અમદાવાદ.

શૂરવીર છેલ જરાર

અને

સતી મુમનાની

રસીક વારતા.

અવીચળ ગઢમાં અગમારીચી નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો, તેનાં તાબામાં ચૌદ પટાવત (ખંડીયા રાજા) હતા, તેમાં ચાર પટાવતના તાબામાં વીસ વીસ ગામ હતાં, અને બાકીના પટાવતોના તાબામાં ચાલીસ ચાલીસ ગાય હતાં ચૌદ પટાવતોનું લશ્કર વીસ હજાર અને પોતાનુ પંદર હજાર એકંદર પાત્રીસ હજાર લશ્કર કાયમ બેઠા પગાર ખાતું હતુ. રાજ્યનુ તમામ ખરચ કાઢતા એક લાખ રૂપીઆ ત્રીજોરીમાં જમા થતા હતા અવીચળ ગઢને ચૌદ દરવાજા દરેક દરવાજે ધર્મશાળા અને એકેક કુવો અને તલાવ બંધાવેલા હતા. અઢારે વર્ણની વસ્તીથી ભરપુર ચોરાશી ચૌટા સોના, ચાંદી, હીરા માણેક કરીઆણાના મોટા મોટા વહેપારીઓ હમેશા લાખો રૂપીઆની ઉથલપાથલ કરતા હતા. અવીચળગઢથી ત્રણ કોસ દુર બગીચો એવો સરસ બનાવ્યો હતો કે જેમાં દાડમ જમરૂખ, દ્રાક્ષ, સીતાફળ વગેરેનાં ઝાડ ગુલાબ, ચંપો, જાઈ જુઇ વીગેરે સુગંધીદાર

ફુલોથી ભરચક દેખાવ તેમજ સુંદર બેઠકો ઉપર બે ઘડી બેસવાથી એવી લ્હેજત આપે કે ત્યાંથી ઉઠવાનું મન ન થાય. રાજા ત્રગમારીથી ઇંદ્રભુવન જેવું સુખ ભોગવતો હતો. પણ પોતાની વૃદ્ધ ઉમ્મર થવા આવી છતાં પરમાત્માએ પુત્ર આપ્યો નહોતો.

કવાલી

રાજ્ય વૈભવ સુનાં લાગે પુત્રના વીના;
પુત્રથી દીપે છે માનભુષણ સર્વના. રાજ્ય.
ક્ષણભંગુર દેહ છે ભરૂસો કંઇ નથી;
કાલ શું થનાર છે તે ના શકું નથી. રાજ્ય.
પ્રાણી માત્ર અલ્પાયુષી આ વાતમાં;
ચેન ના પડે હવે આ ફાની જગતમાં. રાજ્ય.
હે પ્રભુ દયા કરી સંતાન આપજે;
પુર્વ જન્મ કેરાં પાપ સર્વ કાપજે. રાજ્ય.

ફકત આટલીજ ઉદાસીનતા રાજાના હૃદયપર રહેતી તે ઉદાસીનતા ટાળનાર પોતાને બે ભાણેજ હતા, તેમાં એકનું નામ છેલજરાર જે આપણી વાર્તાનો નાયક અને બીજાનું નામ ઠેબો. આ બન્ને ભાણેજ પોતાની દેખરેખ નીચે ઉછરેલા તેથી છેલજરારનામાં શુરવીર અને બાહોશીપણું જોવાથી સેનાધિપતીની પદવી આપી અને ઘણોખરો રાજ્યકારભાર તેનેજ સોપ્યો અને નાના ભાણેજને પોતાની હજુરમાં રાખ્યો.

છેલજરાર દરરોજ દરબાર ભરાવાના વખતે સોળસે સામંતો (હાલમાં અંગરક્ષક કહે છે) સહીત દરબાર હમેશાં દરબારમાં આવતા. મામાને રાજ્યના નીયમ પ્રમાણે ત્રણ સલામ ભરી પોતાની બેઠકે

બેસતા. માળી હમેશાં ફુલની છાબ ભરી અનુક્રમે ફુલની છડીઓ આપતો. માળીએ છેલજરારના હાથમાં ફુલની છડી આપી તેવીજ છેલજરારે ભોંય પર નાંખી તે ઉપર પગ મુકી કચરી નાખી. આવી રીતે છેલજરાર હમેશાં કરતા હતા પણ આજે ફુલને કચરતાં મામાના જોવામાં આવ્યું એટલે છેલજરારને પુછ્યું. સેનાધિપતી તમે આ શું કર્યું ?

છેલજરાર—મહારાજા ખરા ક્ષત્રિયને છાજતું મેં કર્યું છે.

મ્રગમારીચી રાજા—શું અમે ક્ષત્રી નથી ?

છેલજરાર—આપને એ અદબી લાગ્યું હોય તો માફ કરશો પણ માળી જે ફુલ આપે છે તે ફુલ ખરા ક્ષત્રીને સુંઘવા લાયક નથી, તો રાજ્ય મુગટને લાયક કયાંથી હોય ? કારણ કે બત્રીસ પાંખડીનું ફુલ હોય તેજ ખરા ક્ષત્રિને સુંઘવા અને મુગટમાં રાખવા લાયક છે.

મ્રગમારીચી રાજા—શું આ બત્રીસ પાંખડીનું ફુલ નથી ?

છેલજરાર—માળીને પુછવાથી ખાત્રી થશે.

માળી—ગરીબપરવર સેનાધિપતી કહે છે તે બરેબર છે કારણ કે ફુલને બત્રીસ પાંખડી થાય છે પણ આપણા બગીચામાં કોઈ જાનવર રાતે આવે છે તે ફુલની પાંખડીઓ ચરી જાય છે અને બીજું ઘણું નુકસાન કરે છે; હું ઘણી તપાસ રાખું છું પણ ખબર પડતી નથી કે કયાંથી આવે છે અને કયાં જાય છે.

મ્રગમારીચી—સેનાધિપતી આજે આ બગીચાની દેખરેખ તમારે રાખવી, જે જનાવર આવે છે તે જીવતું પકડો અગર મારી નાંખો.

છેલજરાર—જેવી મહારાજાની આજ્ઞા.

છેલજરાર દરબારમાંથી ઉઠી પોતાને મહેલે આવી શુરવીરમાં શુરવીર પાંચસો ઘોડેસ્વાર સાથે લઇ બગીચા ફરતો ઘેરો ઘાલી ઉભા

રહ્યા, એક ચકલું સરખું પણ અંદર પેસી શકે નહી તેવી રીતે પ્હેરો ભરે છે, બરોબર રાતના દશ વાગ્યા એટલે એટલામાં ફુંફાટા મારતો ભ્રગ આવ્યો એકદમ ઘોડેસ્વારોને કુદી બગીચામાં પડ્યો, છેલજરારે નજરે જોયો અને પાંચસો ઘોડેસ્વાર ઉપર ગુસ્સે થઇ બોલ્યો, હજુ તમને ઉંઘ આવતી હોય બાયડી છોકરાં યાદ આવતાં હોય તેમને સુખેથી ચાલ્યા જવું, આ ભ્રગ ઘણોજ હુંશિઆર અને બાહોશ છે, માટે બગીચામાંથી ચારો ચરી ભ્રગ જે ઘોડેસ્વારને કુદી અગર નીચે થઇને જશે તેનેજ ભ્રગ પકડવો અગર મારવો તેને માથે આવી પડશે.

આ હકીકત ભ્રગે સાંભળી અને ચારો ચરવાં માંડ્યો, બરોબર ચારો ચરી તલાવમાંથી પાણી પીધું પછી વિચાર કર્યો કે આજે જીવતા પહોંચીએ તેમ લાગતું નથી માટે મરવું તો શુરવીરના હાથે એમ ધારી જ્યાં છેલજરાર ઘોડેસ્વાર થઇ ઉભો છે તેજ ઘોડા નીચે થઇને નિકળ્યો, છેલજરારે બરછીનો ઘા કર્યો તે નિષ્ફળ ગયો છેલજરારે તમામ ઘોડેસ્વારોને કહ્યું તમે સર્વે પાછા જાવ અને મામાને કહેજો કે ભાણેજ ભ્રગને મારીને આવશે, આગળ ભ્રગ અને પાછળ છેલ-જરાર; ભ્રગ છેલજરારની નજર ચુકાવતો ચાલ્યો જાય છે. આ ભ્રગ એવો ચાલાક છે કે છેલજરારને ઘડીભર શ્વાસ લેવા દેતો નથી ઘડીકમાં કોસનું અંતર પડી જાય, ઘડીકમાં લગોલગ આવી જાય છે, આવી રીતે બન્ને એક બીજાની હરીફાઇમાં એકી શ્વાસે ચાલ્યા જાય છે

હંમેશના આવવાના ટાઇમ પ્રમાણે ભ્રગ નહી આવવાથી ભ્રગલી પોતાના સ્વામીની ખબર કાઢવા સામી આવી તેવામાં ભ્રગ શ્વાસોશ્વાસ લેતો સામો મળ્યો અને પાછળ ઘોડેસ્વાર જોઇ ભ્રગલી બોલી–

દુહો.

સાંભળ સ્વામી માંહરા, તું કેમ ડરે છે આવારજો;
સોળ વરસનો એ કુમારડો, તે કેમ કરશે તારા કાળજો.

મૃગ—

હે સ્ત્રી મતી તારી પાનીયે, એ શુરવીર ક્ષત્રી કુમારજો;
શિકારે ચઢયો પાછો નહી ફરે, નક્કી એ છે મારો કાળજો.
મારૂ મોત એના હાથથી, પણુ તું કેમ આવી મરવા કાજજો
જીવતી જાને તારી મયુલીમાં, નહીતર રઝળશે નાના બાળજો

મૃગલી—

શુરવીર થઇને કાયર કેમ થયા, શું મારે એ કુમારજો,
પાંગોઠે પકડી નાંખીયે પૃથ્વીપર આપણે આણીયે તેનો કાળજો

મૃગ—

શુરવીર કુમાર રાજા તણો, વળી કઠણુ હૃદય એનુજો,
શીકારે ચઢયો પાછો નહી ફરે, સ્ત્રી જાને તારે તું ઠામજો.

છેલજરારની નજરે મૃગલી પડી એટલે પોતે ખુશી થયો પણુ પાછો વિચાર કર્યો કે શીકાર કરતાં બન્ને હાથથી ગયાં તો મામાને મોં બતાવવુ મુસ્કેલ પડશે આવા વિચારથી ઘોડાને પુરપાટ મુકી દીધો.

મૃગ મૃગલીને આગળ કરીને એવા જોસથી દોડવા માંડયુ કે છેલજરારને અઢી કોસનો અંતર પડી ગયો એટલે મૃગે મૃગલીને કહ્યું તુ ઉભી રહે હુ તળાવમાં પાણી પીને આપણે એ કોટ કુદી જઇએ. ખરો ક્ષત્રિ બચ્ચો હશે તો તો તારી ઉપર ઘા કરશે નહી અને મને પાણીની તરસ બહુ લાગી છે.

મૃગલી—સ્વામીનાથ બેફીકરથી પાણી પીઓ હું અહીં ઉભી છું.

મૃગ એકદમ તલાવમાં પડી પાણી પીવા માંડયું.છેલજરારે વીચાર કર્યો કોઇ નગરનો કીલ્લો દેખાય છે ને તે બન્ને કીલ્લામાં ભરાઇ પેઠા તો શીકાર જતો રહેશે એમ ધારી દીશા સાધી એવા જોરથી તીર ફેંકયું કે મૃગલો વાંકો વળી પાણી પીતો હતો તેનેજ વાગ્યું. મૃગ પાણીમાં પડી મરણ પામ્યો અટલે મૃગલીએ પોતાના સ્વામીને મરણ પામેલો જોઈ છેલજરારને શ્રાપ આપ્યો.

મારા પતીને મારીને મારા વિયોગનું લીધુ પાપજો,
પરણશે મામો તારી સ્ત્રીને એવો દઉ છુ તુજને શ્રાપજો

આ પ્રમાણે મૃગલી શ્રાપ આપી અને તે પોતાને રહેઠાણે આવી બચ્ચાને ગોદમાં લઇ બેઠી આંખમાં આંસું ટપકતાં હતા.

મૃગને મારનાર છેલજરારને આખી રાતનો ઉજાગરો અને ત્રીસ કોસની મજલ થવાથી તેજ તલાવની કીનારે આવી ઘોડા ઉપરથી ઉતરી ઘોડાને વડની લટકતી સૂળીએ બાંધી તેની પાસે ઘોડાની ગાદી નાંખી નીરાંતે સુતો.

કીલ્લેગઢમાં દાંડી પીટાવી.

રાજા સુર્યસીંહને બે કુવરીઓ હતી મોટીનું નામ કસ્તુરબા અને નાનીનું નામ મુમના હતું. અને એક કુંવર છે એનુ નામ રણજીતસીંહ પાડેલુ છે પોતે વૃદ્ધ અવસ્થામાં અને એકનો એક કુંવર લાડપાડમાં ઉછરતો હોવાથી તેણે મૃગનું જોડું પાળ્યું હતું તે જોડું એક દેવતાઈ હતું કે જે મૃગ હંમેશા કીલ્લેગઢથી અવીચળગઢને ત્રીસ કોસનુ અંતર હતું ત્યાં હમેશાં ચારો ચરવા આવતો તે મૃગને આજે કિલ્લેગઢની પાદરમાં મારી સુર્યસીંહનો ગુનેગાર બની છેલજરાર નીર્ભયપણે તલાવની પાળે શાન્તિમય નિંદ્રામાં છે,

કુમાર રણજીતસીંહ મૃગની મયુલી આગળ મૃગ સાથે રમવા આવ્યો પણ મૃગને નહી દેખવાથી સોધ કરાવી પણ પત્તો લાગ્યો નહી જમવાનો ટાઈમ થયો. રાજાએ કુંવરને જમવા માટે બોલાવ્યો ત્યારે કુંવરે કહ્યું, મૃગનો પત્તો લાગશે ત્યારે હું જમીશ કુંવરનું બોલવું સાંભળી તરત રાજાએ કિલ્લેગઢમાં દાંડી પીટાવી " આજે કુંવરનો પાળેલો મૃગ નાશી ગયેલો છે તેને શોધી લાવશે અગર બાતમી આપશે તેને રાજ તરફથી ઇનામ આપવામાં આવશે "

દાંડી સાંભળી ઇનામ લેવાની લાલચે મૃગને સોધવા ઘણા માણુસો નીકળી પડયા એક માણુસ ફરતો ફરતો તળાવ ઉપર આવ્યો તો મૃગને તલાવમાં પાણી ઉપર મરેલો તરે છે અને એક ઘોડેસ્વારને સુતેલો જોયો, એટલે તેણે મનથી વીચાર કર્યો કે આ માણુસે મૃગને તળાવમા ફેંકેલો છે એમ ધારી એકદમ દરબારગઢમાં આવી રાજાને ખબર આપી, તરત રાજાએ માણુસો મોકલ્યાં અને કહ્યું પહેલાં મૃગની તપાસ કરવી મુવેલો હોય તો સુતેલા માણુસને મુશકેટાટ બાંધી પકડી લાવો. આવો રાજાનો હુકમ સાંભળી બસો શીપાઇઓ હથીઆર સહીત તલાવની પાળે આવી મૃગની તપાસ કરી તો મૃગ મરેલો એવી ખાત્રી કરીને તુરત સુતેલા માણુસને ઘેરી લીધો. સુતેલા માણુસનું કલેવર અને તેનું સ્વરૂપ જોઇને કોઇની હીંમત તેને ઉઠાડવાની કે નજીક જવાની ચાલી નહી પણ ઘોડો આ માણુસોને જોઇ પોતાના ધણીને જગાડવા ભોંખારા અને પગ પછાડવા માંડયા. એટલે છેલ જરાર એકદમ જાગી ઉઠયા અને જેયું તો હથીઆરબંધ સીપાઇયો સામા ઉભેલા જોઇ છેલજરારે કહ્યું અરે ભાઇયો તમારાં બૈરાં છોકરાંને રઝળતાં મુકવા શા માટે આવ્યા છો ?

જમાદાર—તમે અમારા રાજાના ગુનેહગાર છો માટે તેમની હજુરમાં લઇ જવા માટે.

છેલજરાર—તમારા રાજાનો ગુનેગાર છું પણ તમારો ગુનેગાર નથી માટે તમે પાછા જાઇ તમારા રાજાને મોકલો.

જમાદાર—શું અમે એવા નાલાયક છીએ. તે તમારા એકથી ડરી પાછા જઇશું !

છેલજરાર—ના તમે બહાદુર છો. માટે થઇ જાઓ તૈયાર, છેલજરાર તરત એક હાથમાં ઢાલ અને બીજા હાથમાં તમંચો ઝાલી ઉભા થયા કે તરત સીપાઇયો પાછા પગલે નાસવા લાગ્યા. પાંચ મીનીટમાં તો એક પણ સીપાઇ છેલજરાર શામો દેખાતો નથી. છેલજરાર નીર્ભયતણે હથીઆર ભોંય મેલી તલાવમાં જઇ હાથ પગ મો ધોઇ ઓટાના ઉપર આવી રૂમાલથી મોં લુવે છે એવામાં રાજા સુર્યસિંહ ચઢી સ્વારીએ આવી છેલજરારને ઘેરી એકદમ ક્રોધથી છેલ જરારને પુછ્યું તમે કોણ છો ?

છેલજરાર—અવીચળગઢના રાજા મૃઘમારીચીનો ભાણેજ છેલજરાર

સુર્યસીંહ—અમારા પાળેલા મૃગને તમે શા માટે માર્યો ?

છેલજરાર—(મૃગ સામે હાથ કરી) આ તમારો હોય તો તે મારો ચોર હતો.

સુર્યસીંહ—કેવી રીતે ?

છેલજરાર—અમારા બગીચામાં હમેશાં રાતે આવી ચારો ચરી જતો હતો. તે આજે પકડાયો. માટે મેં માર્યો.

સુર્યસીંહ—તેની શી ખાત્રી ?

છેલજરાર—ચમારને બોલાવી તેનું પેટ ચીરાવીને જુવો તાજા

ફુળના ગોટા નીકળશે. અને તે પ્રમાણે ન નીકળે તો હું તમારો ગુનેગાર તમને યોગ્ય લાગે તેવી શીક્ષા ફરમાવો. ખમવા તૈયાર છું.

સુર્યસીંહે તરત ચમારને બોલાવી મૃગનું પેટ ચીરાવ્યું તો છેલજરારના કહેવા પ્રમાણે ફુલના ગોટે ગોટા નીકળ્યા. સુર્યસીંહે આશ્ચર્ય ચકીત થઇ હૃદય સાથે વિચાર કર્યો. કુંવર ઘણોજ હુંશિયાર અને ચાલાક છે વળી મૃગમારીચીકે જેના તાબામાં ચઉદ પટાવત છે તેનો ભાણેજ સેનાધિપતી અને ઘણી ખરી રાજની લગામ પણ તેના હાથમાં છે માટે સમજાવી મ્હેમાન તરીકે રાખી મોટી કુંવરી કસ્તુરબાને પરણાવી દેવી. આવો વીચાર ધારી છેલજરારને કહ્યું તમે તલાવની પાળે મુકામ કરી બારોબાર જાઓ અને તમારા મામાને કહો કે હું કીલ્લેગઢ જઇ આવ્યો પણ ત્યાં રાજાએ આગતા સ્વાગતા કરી નહીં માટે અમારા મહેમાન બની અમારી સાથે ચાલો.

છેલજરાર—મારાથી ઝાઝા દીવસ રહેવાશે નહી.

સુર્યસીંહ—તમે ખુશીથી જેટલા દીવસ રહેશો તેટલાજ દીવસ રાખીશું.

છેલજરાર ઘોડા ઉપર સ્વાર થઇ સુર્યસિંહ સાથે દરબારગઢમાં આવ્યો સુર્યસિંહે અલાયદો ઉતારો આપ્યો. પોતાના દીવાન અને રાણીની સલાહ લઇ જોસીને બોલાવી લગ્ન મહુર્ત જોવરાવ્યું તો વૈશાખ સુદ ૩ (અખાત્રીજ) ના શુભ દીવસે મોટી ધામધુમથી છેલજરાર સાથે કસ્તુરબાના લગ્ન કર્યાં. સુર્યસીંહે એકાંન્ત મહેલ આપ્યો તેમાં છેલજરારે મોજમજાહ અને સુખવિલાસમાં ત્રણ માસ કાઢયા એક દિવસ પોતાની માતુશ્રી અને મામા યાદ આવવાથી કસ્તુરબાને કહે છે. હે પ્રીયા ? તમારા પીતાશ્રીને કહી કાલે અવીચળગઢ જવાની તઇયારી કરો.

કસ્તુરાં— સ્વામીનાથ આમ એકાએક તૈયારી !

છેલજરાર—તે તમારે પુછવાની જરૂર નથી, તમે નહી આવો તો કાલે હું અહિઆં રહેવાનો નથી. માટે તમારા પિતાશ્રીને ખબરઆપો

કસ્તુરાં—તેના માતા પિતા પાસે આવી કહેવા લાગી મારા સ્વામીનાથ કહે છે કે કાલે અવીચળ ગઢ જવાનું છે છે માટે આવવાની તૈયારી કરો,

સુર્યસીંહ—ભલે દીકરી મારાથી તેમની મરજી વિરૂદ્ધ રખાય તેમ નથી.

સુર્યસીંહ રાજાએ રાજય રીવાજ પ્રમાણે તમામ સામગ્રી આપી, અને કસ્તુરાંની તહેનાતમાં ભીખી નામની દાસીને મોકલી,
રાણી દાસીને કહે છે—

સાંભળ દાસી ભીખલી યાદ રાખજે મારી વાત જો;
કદી ચુકે દીકરી માહારી, સમજાવી લાવે એનું ભાનજો.

દીકરીને કહે છે—

સાંભળ દીકરી માહરી, ડાહી થાજે દીલ માંયજો;
લજાવીશ નહી તારી માતને, રાખજે બાપનો ભારજો.
પ્રભુ કૃપા તુજ ઉપરે, સ્વામી મળ્યો શુરવીરજો;
ચતુરાઇ કરજે ચાર ગણી, રાખજે ભીખલી પાસજો,

દાસી—

નીમક ખાધું માજી આપનું, ભુલ નહી આવે લગારજો
ચીંતા તમે હવે પરહરો, રહીશ કસ્તુર પાસજો;

આ પ્રમાણે જમાઇ અને પુત્રીને શીખામણ આપી વીદાય કર્યો. અવીચળગઢની પાદરમાં આવી છેલજરારે મામાને ખબર આપી, મામાએ મોટી ધામધુમથી સામૈયું કર્યું, છેલજરારે દરેકને યોગ્યતા પ્રમાણે સરપાવ આપ્યો.

ચીંતામાં મુમના.

ઝરૂખામાં ઉદાસી ચ્હેરે બેઠી છે એવામાં સામેથી એક બારોટ ઘોડી પર સ્વાર થઇ ધસમસ્યો આવે છે તેને જોઇને દાસીને કહ્યું જા પેલા બારોટને બોલાવી લાવ. ક્ષઠીએથી દાસી એકદમ નીચે આવી. ઘોડીની લગામ ઝાલી ઉભો રાખ્યો

બારોટ—અરે બાઇ તું ખસી જા ઘોડી ભડકશે તો તને વાગશે.

દાસી—તમને મારી બાઇ બોલાવે છે.

બારોટ ગભરાયો અને બોલ્યો, તમારી બાઇને કહો કે બારોટ બંધાણી છે અમલ ઉતરી ગયું તેથી ભાન રહ્યું નહી માટે માફ કરો. તરત ઘોડી ઉપરથી ઉતરી લગામ ઝાલી.

દાસી—મને એટલોજ હુકમ છે. ઘોડી ઉપર બેસી જે સ્વાર આવે છે તેને બોલાવી લાવો.

બારોટ—ભલે બાઇ ચાલ જેમ થવાનું હોય હશે તેમ થશે.

આગળ દાસી પાછળ બારોટ બન્ને મહેલ આગળ ગયાં. દાસીએ ઘોડીને બાંધી, મેઢી ઉપર ચઢયાં કુંવરીએ બેસવાનું આસન બતાવ્યું બારોટ બેઠા,

કુંવરી—બારોટજી કોઇ હુંશીઆર અને પ્રાકમી રાજ કુંવરનું વર્ણન કરો.

બારોટ—બહેન હાલમાં તો મોટી બહેન કસ્તુરાં આપી તે છેલજરાર જેવો બાહોશ, અકલવાંન અને શુરવીર રાજકુંવર બીજો મારા જોવામાં નથી. પ્રથમ બાપુએ ભુલ કરી છે છેલજરાર આપના લાયક હતા.

મુમના—બારોટજી આપનું કહેવું સત્ય છે. તે વખતે નગરજનો પણ વાતો કરતા હતા. દાસી બે આ બે સોના મ્હોર બારોટજીને

આપ. દાસીએ સોના મ્હોર આપી કે તરત બારોટજી વીદાય થયા.

મુમના બારોટના ગયા પછી અનેક જાતના તરંગો પોતાના હૃદય સાથે કરવા લાગી, આખરે એકજ નિશ્ચયપર આવીને કાગળ લખવા બેઠી અને દાસીને જોશીને બોલાવવા મોકલી.

અવીચળ ગઢ રળીયામણું, તેમાં વસે છેલજરારજો,
કીલ્લેગઢથી લખીતંગ દાસી મુમના નારજો
મન વચન કાયાથી પરણવા, ઇચ્છા થઇ મુજ મનજો;
માટે પધારી હસ્ત ગ્રહણ કરો, નહીતો થાશે દેહની ઘાતજો
જળ વીના માછલી તરફડે, તેમ તરફડું હું આંયજો
આઠ દીવસમાં નહી આવો તો, જીવતી બળી મરૂં અગ્નિ માંયજો.
છેવટે લખું સ્વામી અપને, નહી આવો પરણવા નાથજો
તમ શીરે બ્રહ્મહત્યા ગૌહત્યા, વળી સ્ત્રી હત્યાનું પાપજો.

લી.

દાસી–મુમના.

મુમનાં કાગળ લખી રહી ને દાસી જોશીને તેડીને આવી.

મુમના–જોશી તમે ભલે પધાર્યા, સાંભળો મારી વાતજો
કાગળ લઇ જલદી જાઓ તમે, અવીચળગઢની માંયજો
છેલજરારને પત્ર આપીને, મારાં લગ્ન નકી કરી આવજો;
કીકર જોડી વીનતી કરૂં તમને, શુભ કામ કરી વ્હેલા પધારજો
સો સોના મ્હોરે આપું વાટ ખર્ચીની, પછી આપીશ આહારજો.
પત્ર પહોંચે છેલજરારને, જાય નહીં બીજાના હાથજો.

જોશી મહારાજ મેં તમને ફક્ત આ વાટ ખર્ચી આપી છે પણ શુભ કામ કરી આવસો ત્યારે ઇનામમાં આ નવલખો હાર આપીશ.

જોશી—બ્હેન પરમાત્માની કૃપાથી શુભ કામ કરીને આવીશ હું રજા માગું છું.

સુમના—પધારો જોશીબાવા.

જોશી બીજે દીવસે પરભાતે ખભે ઝોળી ભરાવી અવીચળગઢને રસ્તે રવાના થયા.

પિતાનો આશીર્વાદ

આજે સુમના માતાના એકાંતવાસમાં પોતાની વાત જાણવામાટે જઇને માતા સનમુખ ઉદાસી ચ્હેરે બેઠી એટલે તેની માતાએ પુછ્યું.

દીકરી દેખાય તું ઉદાસમાં, ને વળી શરીર સુકાયું ત્હારૂં જો;
માતાને કહેવાય મનની વાતડી, ચેતાવું તારો તાલજો.

સુમના—

હું માજી ઉદાસમાં, ઉમર લાયક થઇ તમ બાળ જો;
વેવીશાળ હજી તમે નવ કરો, એ છે દુખની વાત જો.

સુમનાની માતા—

સાચું કહ્યું તેં દીકરી, અમે કરીએ રાત દીવસ વીચાર જો;
રાજકુંવર જોયા ઘણા, તુજ લાયક નથી ભરથાર જો.

સુમના—

શું અજબ થયો, અવની પરે, મુજ લાયક નજડે ભરથાર જો;
જોતાં જોતાં મળી આવશે, મેળવનાર કીરતાર જો.

રાજા એક બાજુ ઉપર ઉભા રહી મા દીકરીની વાર્તા સાંભળીને કહ્યું.

દીકરી ચીંતા નવ કરીએ, તમ માથે અમ બેઠાં જો;
રાત્રે નીંદ્રા નથી આવતી, શોધતાં તમ ભરથાર જો.

સુમના–

માતા પિતા ક્ષમા આપજો, વણ પુછે કર્યું એક કામ જો;
જોશી સાથે પત્ર મોકલ્યો, અવીચળ ગઢની માંય જો;
જેલજરાર પરણવા આવશે, દીવસ આઠમાં આંય જો,
લગ્ન સામગ્રી તૈયાર કરાવો, બેકર જોડી કહે તમ બાળ જો;
ધન્ય ધન્ય પુત્રી સુમના, તેં સારૂં કીધું કામ જો,
બંને બહેનો એક રાજમાં, ભરથાર છેલજરાર જો.

હે સુમના તેં અક્કલ સારી દોડાવી છેલજરાર જેવો પરાક્રમી રાજકુંવર બીજો કંઈ જોવામાં આવતો નથી માટે તમે બંને બહેનો સુખી થાવો એવો મારો આશીર્વાદ છે.

મશ્કરાની મશ્કરીમાં.

કસ્તુરાનું કાવતરૂં પહેલું.

જોશી મહારાજ સુમનાનો કાગળ લઈ અવીચળગઢમાં છેલજરારના મહેલે આવી પહોંચ્યા. સીપાઈએ રોકયા. જોસીએ કહ્યું કે કાલેગઢથી કસ્તુરબાના પીયરથી આવ્યો છું ભીખીએ સાદ સાંભળી બહાર આવીને જોશીને બોલાવ્યા જોશી મહેલમાં ગયા કસ્તુરાએ માતાપીતાના સમાચાર પુછયા અને આવવાનું કારણ પુછયું.

જોશી–છેલજરારને કાગળ આપવાનો છે.

કસ્તુરાં ફેલખોરા અને ફીતુરી લોકો વધી ગયા છે તેમને પકડી બંદોબસ્ત કરવા ગયા છે.

જોશી–ક્યારે આવશે ?

કસ્તુરાં–તે નક્કી કહી શકાય નહી પણ રાતે તો નક્કી આવવા જોઈએ.

દાસી–જોશીબાવાને રસોઇની સામગરી આપી જોશીએ ઝોળી ખીંટીએ ભરાવી સ્નાન પાઠ પુજા કરી કંસાર અને શાક બનાવી જમ્યા. પછી અવીચળગઢમાં ફરવા નીકળ્યા. તંબોળીની દુકાન આગળ ચાર પાંચ નવરા બેઠેલા તે ગામગપાટા મારતા હતા ત્યાં જોશી મહારાજે આવી તંબોળી પાસે ખાવાની તમાકુ માગી જોશી પરદેશી છે એમ ધારી એક જણે પુછયું મહારાજ કયા રહેવું ?

જોશી–કીલ્લેગઢમાં રહેવુ અને અહિં સેનાધીપતી છેલજરારના ત્યાં આવ્યો છું

બીજો જણ–ભલે તમે ક્ષેમખેમ રહ્યા છો.

જોશી–તમે એમ કેમ બોલો છો ?

ત્રીજો જણ–અમારા રાજા અને સેનાધીપતીને તકરાર થઇ છે માટે સેનાધીપતી રીસાઇ ચાલ્યા ગયા છે અને રાજાએ એવો હુકમ બહાર પાડયો છે કે પરદેશી અગર ગામનો કોઇ માણસ તેને મહેલે જશે તેને પકડી અંધારી કોટડીમાં પુરી દેવામાં આવશે.

જોશી–મેં ત્યાં આગળ રસોઇ બનાવી જમીને ફરવા નીકળ્યો છું

ચોથો જણ–તમારાં બાયડી છોકરાને પુણ્યે બચી ગયા લાગોછો હવે પાછા ત્યાં જશો ત્યારે ખબર પડશે.

પાંચમો જણ–મહારાજ તમે અહીંથી જાઓ તમારી સાથે વાત કરતાં રાજયના માણુસના જાણવામાં આવે તો અમે સપડાઇ જઇએ વળી તમે રાજાના દુસ્મનને ત્યા આવ્યા છો ! અમારે તમારી પાસેથી પાચ દોકડા લેવા છે તે ખોટુ કહીએ તમારી ધ્યાન પહોંચે તેમ કરો અમારી પાસેથી મહેરબાની કરી ચાલ્યા જાઓ

જોશી ગભરાયા પગ પાણીપાણી થયા ચલાવાની શકિત પણ રહી નહી એક ખાલી ઓટલા ઉપર બેસી વીચાર કરવા માંડયો કસ્તુ

રાનું બોલવુ ચોક્સ નહોતું વળી આ લોકો જુઠું શા માટે બોલે માટે અહીથી એ કોસ જઇને રાત રહેવુ આવે। વિચાર કરી મહારાજે અવીચળગઢ છોડયું.

રાતના નવ વાગ્યા જોશી આવ્યા નહીં એટલે કસ્તુરાંએ જોશીની ઝોળી ફેંદાવી તો મહીંથી કાગળ નીકળ્યો કસ્તુરાંએ વાંચ્યો અને બોલી ઉઠી શું ! નાની બહેન શોકય થવા આવે છે. શું જગતમાં બીજો ધણી ન મળ્યો તે આ ધણીને પસંદ કર્યો. શું આ કામમાં માબાપ સંમતી આપે કદી નહી. એને છાનો કાગળ લખ્યો જણાય છે પણ હું ખરી કે એને સાઠ વરસનો બુઢો પરણાવું. સુમનાના નામનો બનાવટી કાગળ લખી દાસીને કહ્યું લે આ કાગળ મામાજીને આપીને કહેવું કે મારી બાઇએ કહાવ્યું છે. સુમનાએ આઠ દીવસમાં તમારી સાથે પરણવાનું નેમ લીધું છે માટે જલદીથી તઇયારીઓ કરી ત્યાં પહોંચવું જોઇએ નહીંતો તે આપઘાત કરસે તો સ્ત્રી હત્યા લાગશે.

ભીખી—આ કાગળ આપવા હું નહી જાઉ.

રાણી કસ્તુરા—કારણ.

ભીખી—હજુ તમારા બાપનું અનાજ મારા પેટમાં છે. શું સુમના સાઠ વરસના બુઢાને અપાવવા હું સામેલ થાઉ ઉંટની કોટે બકરૂ કદી શોભે આવું અઘટીત કામ મારા હાથે થાય ?

રાણી કસ્તુરાં—હું તને મ્હોટું ઇનામ આપીશ.

ભીખી—મારે ઇનામ ન જોઇએ પરમાત્મા પેટ પુરતું ખાવા આપશે એમાંજ આનંદ માનીશ.

રાણી કસ્તુરાં—મારૂં કામ નહી કરે તો રજા આપીશ.

ભીખી—રજા આપો તો મોટી મહેરબાની મજુરી કરી પેટ

ભરીસ અને પેટ નહી ભરાય તો આપઘાત કરીશ પણ અઘટીત કામ કદી નહી કરૂ.

કસ્તુરાંએ જાણ્યું દાસી આ કામ કરશે નહી અને સ્વામીનાથ આવશે ત્યારે તમામ વાત કહી દેશે તેજ વખતે મોત અગર દેશવટો એમાંથી એક થશે માટે આ વાત ઉડાવી દાસી ઉપર પ્રેમ બતાવવો. આવા વીચારથી દાસીને કહ્યું. ધન્ય છે દાસી તને ધન્ય છે ? મેં જાણ્યું ઇનામની લાલચે અગર મર્ણના ભયથી ડરીને કામ કરવા હા પાડીશ પણ તારા જેવી નીમકહલાલ દાસી મને મળવી મુસ્કેલ છે માટે કદી તને મારી પાસેથી કાઢીશ નહી શું ? હું મારી બ્હેનનું પુરૂ ચ.ક્કુ ખરી. લે આ કાગળ ફાડી નાખું છું. દાસીના દેખતાં કાગળ ફાડી નાખ્યો. વળી દાસીને કહ્યું બ્હેન આપણે બાળપણમાં સાથે બેસીને જમ્યાં છીએ માટે આજે આપણે સાથે બેસીને જમીએ, એમ કહી બન્ને જમ્યાં.

કસ્તુરાં—સાંભળ દાસી ભીખલી.
તું મારી નાની બેન જો.
સાથે સુઇએ છત્રપલંગમાં
સ્વામી વીન જાયે ન રેનજો,
એકલડાં નીંદ્રા આવે નહી,
ખુટે તમારી રાતજો;
બન્ને બ્હેનો સુઇએ સાથમાં,
કરીએ સુખ દુઃખની વાતજો.

ભીખી—બાઇ આપનું કહેવું સત્ય છે પણ ? મારાથી છત્રપલંગમાં કેમ સુવાય ? કદાચ સ્વામીનાથ ઓચીંતા પધારે તો મને માર મારે. વળી આપને ઠપકો આપે. અને સ્વામીનાથ આવે ત્યારે ખબર કોણ રાખી બારણાં ઉઘાડે માટે તમો સમજુ છો.

વાંચનાર પ્રહરથો યાદ રાખજો કસ્તુરાંની ધારણા એવી હતી કે ભીખા દાસીને પાસે સુવાડી રાત્રે મારી નાખવાની હતી પણ ચાલાક દાસી સપાટામાં આવી નહી. દાસી પોતાની સુવાની જગાએ આવી સુતી બનેલી વાતના વીચારો કરતી નીદ્રાને આધીન થઇ. છેલજરાર મધરાત્રે ગામની પાદરે આવ્યો ને હૃદય ઉપર ધ્રાસકો પડયો. ડાબી આંખ ફરકવા લાગી એટલે છેલ ખમચાયો અને વીચાર કર્યો કોઇ દીવસ નહી ને આજે આ શું ? નકી મહેલમાં કાંઇક નવા જુની હોવી જોઇએ, માટે ચુપકીથી જવું જોઇએ દાસી ઘણી ચતુર અને ચાલાક છે એટલે ચીંતા જેવું તો નથી તેથી પોતાની સાથના માણુસોને વીદાય કર્યા અને પોતે એકલો ચુપકીથી મહેલે આવ્યો.

ખરા ક્ષત્રીનું બીજ હોય તો આવુ ખુન ન કરે.

ઝણી બતી બળે છે, દાસી ભરનીદ્રામાં છે, કસ્તુરાં ચળકતી તલવાર હાથમાં ઝાલી રાક્ષણી માફક મેડીએથી ઝપાટાબંધ નીચે ઉતરી જયાં દાસી સુતી છે ત્યાં આવી જેવો ઘા કરવા જાય છે તેવોજ ગેબી અવાજ થયો. સબુર ! સબુર ! સાહસ ન કરો ! અરે આ શું ! બસ મારો હાથ ખમચાયો તેની ભ્રમણા.

ધીકધીક ક્ષત્રાણી તારી જાતને,
ફટફટ તારો અવતારજો;
ક્ષત્રીની દીકરી આવું નવ કરે,
ન મારે ઉત્રતી નાર જો.
પિતા તારો સુર્યસીહ નહી,
કાંતો માતા ખવાસણ જાણજો;

અસલ ક્ષત્રીબીજ તારૂં નહી હશે,
નહી તો નવ લે દાસીના પ્રાણ જો,

આથી વધારે ચમકી ઉંચું જોયું નીચું જોયું આજુબાજુ જોયુ, કોઇની મગદુર નથી કે છેલજરારના મહેલે આવી શકે, ત્યારે શું ? આકાશવાણી ! કે પાતાળ વાણી ! અરે જીવ શા માટે ડરે છે. જે કામ કરવું તે કરવુંજ એમ બબડી જેવો તલવારનો ઘા કરવા જાય છે તેવોજ ગેબી અવાજ.

ખરા ક્ષત્રીનું બીજ હોય તો આવું ખુન ન કરે ?

ખરૂં ક્ષત્રીયબીજ હોય તો,
મનમાં હલકા ન લાવે વીચાર જો,
સ્ત્રી ચાકર ત્રીજુ કુતર,
ન કરે ક્ષત્રી શીકાર જો.

એકદમ તરવાર પાછી ખેંચી બોલી ઉઠી ખરેખર ચોઘડીયું બદલાયું. હવે દાસીનું ખુન કરીશ તો તેનો જીવ જશે ને હું સપડાઇશ માટે આગળ ઉપર જોઇ લેવાશે. એકદમ મેડી ઉપર ચઢી ચઢતાં પગ કાબુમાં રહ્યો નહી તેના ધબકારાથી દાસી ચમકીને જાગી દાસીએ જાણ્યું છેલજરાર આવ્યા એમ ધારી બારણું ઉઘાડ્યું તો છેલજરારને ઉભેલા જોયા, બંધુ પધારો !

છેલજરાર—સાંભળ દાસી ભીખલી,
ધીમી બોલ સાંભળશે તારી બાઇ જો;
કસુર શી કીધી કસ્તુરાં તણી,
પ્રાણ લેવા આવીતી આંયજો.

ભીખી દાસી—શુરવીર બંધુ છેલજરારજી,
વાટ જુએ છે મારી બાઇ જો;

આપ વીના નીંદ્રા નથી આવતી,
હજુ જાગે છે મારી બાઇ
બંધુ પધારો મેડીએ,
ઉદાસી મટાડો મારી બાઇ જો;
હાસ્ય વીનોદ તમે તેની સાથે,
કરો તો મનડું થંડુ થાય જો.

છેલજરાર—સાંભળ દાસી બીખલી,
આડી અવળી ન કર વાત જો;
શી કસુર કીધી કસ્તુરાં તણી,
મારવા આવી મધરાતજો.
સાચું બોલ તું બીખલી,
મને અગ્ની પ્રગટયો અંગમાંય જો;
છેદુ શીશ કસ્તુરાં તણું
એવું મારા મનમાં થાય જો.

બીખી દાસી—ધીરજ ધરો બંધુ માહરા,
તમે ક્ષત્રી સીંહ બાળ જો;
બીન કસુરે કસ્તુરાં ઉપરે,
કેમ ઉઠાવો છો આળ જો.
નથી ગડબડ દરબારમાં,
ધીરજ રાખો મનમાંય જો;
પ્રીતે પધારો બંધુ મેડીરે,
હમણાં પડશે સ્વાર જો.
મેં કસુર કીધી નથી કસ્તુરાં તણી,
હું શું જણાવું વીચાર જો;

બે હાથ જોડી વીનતી કરૂં,
તમે પધારો મહેલ મોઝાર જો,

કરતુરાંને ઉંઘ નહી આવવાથી દાસીને કહે છે—

સાંભળ દાસી ભીખલી,
હજુ કેમ ન આવ્યા સ્વામીનાથ જો;
છત્ર પલંગ મેં તો સજ કર્યાં,
વળી ફુલડાં કરમાઇ જાય જો,
ભીખી દાસી—ધીરજ રાખો બાઈ મન વીશે,
હળવે હળવે સજો શણગાર જો;
છેલ ગયા છે દરબારમાં,
હમણાં આવશે મહેલ મોઝાર જો.

છેલજરાર—ચડયો કાળ દાસી મુને અતિ ઘણો,
હું કયાં સમાતું ઝાળ જો;
સાચું કહેતું ભીખલી નહી તો,
મરૂ પેટ મારી કટાર જો,

આટલું બોલી કમરમાંથી તરત કટાર ખેંચી દાસીએ તરત કાંડુ પકડી લીધું.

સબુર સબુર ભાઇ માહરા,
ધીરજ ધરો મનમાંય જો;
વચન આપો બાપ દાદા તણું,
તો ખરી વાત કહું આંય જો,

છેલજરાર—લે લે વચન તું માહરૂં,
આપું છું આ વાર જો;
સાચી વાત કહે મુજને;
જે માગે તે આપવા તઇયાર જો.

હે દાસી લે તને મારા બાપ દાદાનું વચન આપું છું. જે વખતે તું માગીશ તે આપીશ, સાચી વાત જે હોય તે કહી દે,

દાસીએ મુમનાના કાગળની અને કસ્તુરાંએ મામાના નામનો બનાવટી કાગળ બનાવ્યો તે તમામ વાત કહી દીધી,

આ સીવાય બીજુ કાંઇ જાણું નહી,
મેં સઘળો કીધો વીચાર જો;
વચનમાં માગું એટલું,
ન મારવી કસ્તુરાં નારજો,

છેલજરાર—આરે દાસી તે આ શું કર્યું,
વચનથી બાંધીયો આવાર જો;
મુજને મારવા દે કસ્તુરાં નારને,
જાય કાંટો દરબારજો.
હસ્તી ઘોડા પાલખી,
વળી માગ્ય અડધું રાજજો,
આપુ રૂપીઆ રોકડા,
મારવાદે કસ્તુરાં આજજો,

બીબી દાસી—હસ્તી ઘોડાને પાલખી,
ન જોઇએ મારે કાયજો;
આપ્યું વચન પાળો તમો,
એજ દીલ મુજ ચ્હાય જો,
શુરવીર બંધુ છો માહરા,
અસલ ક્ષત્રી કુમારજો;
આપી વચન ફરશો તમે તો,
ધરતી ન ઝીલે ભારજો,

અગ્ની સમાવો સો અંગમાં,
શીતળ રાખો મનજો;
પ્રીતે પધારો મેડીએ,
મારી બાઇ સાથે કરો અમૃત વચનજો.
પણ વીશ્વાસ ન કરશો એ નારનો,
સુવું નહી તેની સંગજો;
નહીં તો કુલટાં કસ્તુરાં,
કાંઇક કરશે વિઘનજો.
છેલજરાર—શાબાશ દાસી તુજને,
તારી ખાનદાની આજ જાણીજો;
મારવા આવી તુજને,
તેને બચાવે છે દયા દીલ આણીજો,
કાંટો કાઢત મારા અંગનો.
સુખ થાત મારા શરીરજો,
તું ચીંતા રાખીશ મારા રદય વીશે,
કો દી નડશે એ નારજો,
બીખી દાસી—ધીરજ ધરો રદય વીશે,
આનંદ કરો મેડી મોઝારજો;
લખ્યું હશે જે, લલાટમાં,
તે કરનાર છે કીરતારજો,

પતીનું ખુન કરતાં દાસી બચાવે છે.

દાસીના કહેવાથી છેલજરાર તરત મેડીપર ચડી કપડાં ઉતારી છત્રપલંગ ઉપર સુતા કસ્તુરાં પચરંગી કરતાં છેલજરારને પુછ્યું સ્વામીનાથ આટલી મોડી રાત કાંય ગાળી ?

છેલજરાર—પ્રીયા આજે આખો દીવસ રખડ પટીમાં જવાથી પરીશ્રમ લાગ્યો હતો પછી મેં વીચાર કર્યો કે બે ઘડી વીશ્રાંતી લેવી એમ ધારી લગાર સુતો તેમાં નીંદ્રા આવી સાથીઓએ કોઇએ જગાડયો નહી મારી મેળે જાગ્યો ત્યારે જાણ્યું રાત વધારે ગઈ છે પણ પ્રાણથી અધીક પ્રીયા જળ વીના માછલી તરફડે છે તેમ તરફડીયા મારતી હશે માટે એક ઘડી નહી રોકાતાં ઘોડા ઉપર સ્વાર થઇ અહી આવીને ઉભો રહયો છું.

કસ્તુરાં—સ્વામીનાથ ! જેવી મારી ચાહના તેવી તમારી હોય તેમાં નવાઇ શી ?

છેલજરાર—વ્હાલી તમારી વાત સાચી છે. (" આ રંડા તો જાણતી હશે કે મારૂં કાવત્રું જાણતા નહી હોય માટે આ વખત સારો છે એમ ધારી યુક્તી બંધ વાત કરવા માંડી, ")

સાંભળ પ્રીયા માહારી પતિવ્રતા,
અતિ નીંદ્રા આવી વગડા માંયજો.
તે વખતે સ્વપન્નું એક આવીયું.
તે કહું છું વીસ્તારીને આંયજો;
પત્ર લઇ એક આવીયો,
તારે પીયરથી જોશી મહારાજજો;
મુમનાએ લખીયો પત્ર એવું.
સ્વપનામાં દીઠું આજજો.

પત્ર તમે તે વાંચીયો,
તે ઉઠી પેટમાં ઝાળજો,
પત્ર બનાવીયો બનાવટી
મોકલવા મામાને દરબારજો,
પત્ર આપવા હુકમ કર્યો,
દાસીને તે વારજો;
નીમકહલાલ દાસી થઇ.
દેવા ન ગઇ મામા કેરે દરબારજો,
પણ લાલચ આપી તમે ઘણી;
પણ માની નહિ તે વારજો;
માથું કાપવા છેવટે તમે,
હાથમાં લીધી તરવારજો.
સ્વપનાને સાચું નથી માનતો,
એ સઘળું આળપંપાળજો,
રાજા રંક બને સ્વપનામાં.
રંક રાજા સ્વપનામાં ધારજો;
સ્વપનામાં સ્વાદીષ્ટ ભોજન,
જમીએ પ્રીતથી અપારજો;
આંખ ઉઘડી કાંઇ ન દીઠું,
લાગી ભુખની ઝાળજો.
માટે સાંભળ સુંદરી,
કાંય મનમાં ન કરવો વીચારજો;
સ્વપ્નું જુઠું જાણવું,
મેં કહ્યું સ્વપ્નું વીસ્તારજો.

કસ્તુરાં—સ્વામીનાથ આવા ખોટા આળપંપાળ છોડી સુખેથી પોઢો સ્વપનું છે તે એક જાતની ભ્રમણા છે.

(ગજબ થયો એકે દાસી જાણતી હતી પણ સ્વામીનાથ જાણતા લાગે છે, હવે ઉંઘે તો બન્નેનાં માથાં કાપી દફન કરી દઉં) કહેવત છે કે આત્મા સો પરમાત્મા જેવો કસ્તુરાંના હૃદયમાં વીચાર થયો, કે તરત પરમાત્માએ છેલજરારને ખબર આપી.

છેલજરાર—પ્રીયા આજે મારા શરીરને ચેન પડતું નથી માટે મારે એકાંતમાં સુવાનો વીચાર થયો છે. માટે દાસીને બોલાવી કહે કે મેડી ઉપર પથારી કરે.

કસ્તુરાં—સ્વામીનાથ આ શુ બોલો છો ! જળ વીના માછલી રહી શકે, સમુદ્ર મર્યાદા મુકે, પુર્વમાં ઉગતો સુર્ય પશ્ચિમમાં ઉગે, નેવાના પાણી મોભે કદી ન ચઢે માટે હે સ્વામીનાથ સ્ત્રી પુરૂષ જુદા સુવેજ નહી દાશીને બોલાવે છે

મેડીએ આવ દાસી બીખલ
તું સ્વામીનાથને સમજાવજો;
નાર નારી જુદાં સુવે નહી ને
એ સુવા કરે છે વીચારજો.
તારામાં ડહાપણ અલી ઘણું,
વળી ગુણીઅલ છું મારી દાસજો;
સ્વામીને સમજાવીને.
સુવાડ મારી પાસજો.

દાસી—શુરવીર છેલજરારજી,
તમે છો, ક્ષત્રીના કુમારજો,
સ્ત્રી પુરૂષ જુદા સુવે નહી,
તમે કેમ કરો છો ખોટા વીચારજો;

છેલજરાર—ગડબડ છોડી દે ગાંડી બીખરી.
તારો ચાકરનો અવતારજો;
તું શું સમજે રાજરીતમાં,
વળી અમારા વીચારજો.
આજે એકાંત સુવું મને ગમે,
નથી જીવને કરારજો;
તારી બાઇને સમજાવ તું;
માને મારો વીચારજો.

દાસી કસ્તુરાંને કહે છે હે બ્હેન તમે પતિવ્રતા છો, માટે પતિની આજ્ઞા માનવી એ તમારી ફરજ છે. આજે એકાંતમાં સુશે તો કાલે આપની સાથે સુશે માટે તમારે તેમના કહેવા પ્રમાણે હા પાડવી જોઇએ.

છેલજરાર તરત છત્રપલંગ ઉપરથી ઉઠી મેડી ઉપર દાસીને તેડીને ગયા ટોતે સુતા અને દાસીને કહ્યું કે તલવાર ઝાલી દાદરા પર બેસજે; છેલજરારના હુકમ પ્રમાણે દાસી સજ થઇ બેઠી.

કસ્તુરાંએ વીચાર કર્યો હવે બન્ને ઉંઘતાં હશે એમ ધારી તલવાર લઇ પોતે મેડી ઉપર ચઢવા માંડ્યું. દાસીએ જાણ્યું; આ કુલટા મને અને એના સ્વામીને ચોકકસ મારસે માટે હે પરમાત્મા ! મને એવી બુદ્ધી સુજાડ કે મારો અને જેનો પહેરો ભરૂ છું તે બન્નેનો બચાવ થાય. હે પરમકૃપાળુ પરમાત્મા મારી વ્હારે આવ. એમ કહી તરત દાદરો ઉઘાડ્યો, કસ્તુરાં ઉપર જઇ દાસી સામી ઉભી રહી.

દાસી—ભલે બ્હેન પધારીયાં,
હુ થઇ રાજી મનમાંય જો;
કરે ધાર્યું આપનું,
મારી દાઝ ઓલવાયજો.

ભુલ કરી મે આપની.
કાગળ ન લઇ ગઇ દરબારજો;
માહારાં હાડકા ભાગ્યાં આ સમે.
છે મુરખના સરદારજો;

કસ્તુરાં—કેમ દાસી ભીખલી,
કેમ કરે પરતાવો આવારજો;
મારૂં કહયું માન્યું નહી.
તે વખતે થઇ મરવા તૈયારજો;

દાસી—પ્રથમ મેં તમને કહી દીધુ,
ધાર્યું કરો તમારૂં કામજો
તમારૂ ધાર્યું થસે નહી તો,
વળી મારસે બન્નેને ઠારજો.

કસ્તુરાં સમજી કે દાસીની સંમતી છે. માટે વીલંબ શા માટે કરવો જોઇએ એમ ધારી છેલજરાર પર એકદમ ધસી (દાસી કહે છે હે પ્રભુ આ રંડા હમણુાંજ યમદવાર પહોંચાડી દેસે.)

દાસી—સબુર સબુર બ્હેન માહારી,
ધીરજ ધરો થોડી વારજો;
કહુ તમને એક વાતડી,
મુજ મન આવ્યો વીચારજો.

હે બાઇ શાસ્ત્રમાં લખેલું છે કે પતિવ્રતા સ્રી પોતા હાથે પતિનું ખુન કરે તો પતિવ્રતપણું નષ્ટ થાય માટે

બીજાના હાથમાં તરવાર આપી
કપાવો પતિનું શીર જો;
પતિવ્રતાને બાદ ન આવે.
મેં કહ્યા મારા વીચારજો.

કસ્તુરાં—ધન્ય દાસી મારી બીખલી,
આવે તારે હાથ તરવારજો;
રજા આપુ છુ તુજને,
મારી નાંખ છેલજરારજો;
દાસી—મારો ભરૂસો આવે આપને,
તો હું કામ કરવા તૈયાર છું
શીશ કાપુ મારા હાથથી.
લાવો તમે તરવારજો,
નીચે પધારો બાઇ તમે;
સુખે સુવો નીરાતજો
માથુ કાપી પતિનું,
આપીશ તમને પરભાતજો.

છેલજરાર ઉંઘતો નથી જાગે છે, પણ દાસીને વચન આપ્યું છે માટે સુતો સુતો સાંભળે છે. મને બચાવ્યો પણ સવારમાં મને જીવતો જોસે ત્યારે દાસીની શી વલે થસે આવા વીચારો કરતાં નીંદ્રાને આધીન થયો. દાસીને કસ્તુરાં તરવાર આપી ચાલી ગઈ. દાસી બે હાથમાં તરવાર ઝાલી છેલજરારની ચોકી કરે છે.

કસ્તુરાં નીચે આવી સુંમનાના નામનો બનાવટી કાગળ લખી મેધા નામના નોકરને બોલાવીને કહ્યું. આ કાગળ દી ઉગતા પહેલા મામજીને આપજે અને કેજે જે કસ્તુરાંએ જુહાર કહ્યા છે ને આ કાગળ વાંચી આઠ દીવસ મારી બ્હેન સુમનાને પરણવા પહોંચી જવું આઠ દીવસમાં ત્યાં નહી પહોંચો તો તે આપઘાત કરસે તેનું સ્ત્રી હત્યાનું પાપ તમને લાગસે ને જગતમાં તમારી નાલાયકી ગણાસે. આટલું કહી કાગળ આપી મને ખબર આપજે.

સાઠ વરસનો બુઢો વરરાજા.

કચેરી ભરાણી મૃગમારીચી રાજા સીંહાસન

ઉપર બેઠા એટલામાં મેઘો આવી પહોંચ્યો સીપાઇએ રોકયો મેઘાએ કહ્યું છેલજરારની પટરાણી કસ્તુરાંબાનો નોકર છું સીપાઇએ ખબર આપી, રાજાએ આવવા હુકમ આપ્યો.

મેઘાએ પ્રથમ કસ્તુરાંએ કહ્યું તે પ્રમાણે કહીને કાગળ આપ્યો મૃગમારીચી રાજાએ વાંચી બોલી ઉઠયા ! રાજા સુર્યસીંહની કુંવરી સુમનાએ મારી ઉપર પ્રેમ બતાવી કાગળ લખ્યો છે ! વળી પરણવા નહી આવો તો આ કાયાને અગનીમાં બાળી ભસ્મ કરીશ તેનું પ્રાયશ્ચીત મને લાગસે. આવો જેનો પ્રેમ અને હું ન જાઉં તો ક્ષત્રીકુળને કલંક લાગે રાજાએ તરત પ્રધાનને હુકમ આપ્યો. અહીંથી આજે સ્વારી નીકળવી જોઇએ, માટે તમામ સાહિત્યો તઇયાર કરાવવાં, જમાલખાં જાઉ સેનાધીપતીને બોલાવી લાવો. ખુશાલીમાં બંદુકોનો અવાજ થયો નોબતો વાગી શરણાઇઓ ફુકાણી. મેઘાને ઇનામ આપી ખુશી કર્યો. રાજ્યના તમામ માણસો કામમાં ગુંથાયા.

જમાલખાં છેલજરારના મેહેલે આવી ખબર આપી સેનાધીપતીકુ મહારાજાધીરાજ બોલાતા હે માટે જાવ ઉઠકર અબી ભેજો. સીપાઇ—ઇસ બખ્ત ઉસકા ઉઠાનેકા ટેમ નહી હેં, ઉસ બાસ્તે હમ ખબર નહી દેતે જાવ તુમેરા રાજકુ બોલો.

જમાલખાંએ આવી રાજાને ખબર આપી રાજા ગુસ્સે થઇ બીજા પાંચ દશ માણસોને મોકલ્યા અને કહ્યું કે એકદમ તમે મહેલમાં જઈ છેલજરારને જગાડીને બોલાવી લાવો.

સીપાઇઓ એકદમ છેલજરારના મહેલે આવી છેલજરારના સીપાઇને ધમકાવા લાગ્યા અને મહેલમાં દાખલ થવા માંડ્યું. છેલના

સીપાઇને ક્રોધ ચઢવાથી મ્યાનમાંથી તરવાર ખેંચી વાપરવા માંડી બેને ઘાયલ કીધા અને બેને જાનથી મારી નાખ્યા. દાસીને ખબર પડવાથી છેલજરારને જગાડવા કહ્યું.

જાગો જાગોને બંધુ ઝરારીયા,
થાઓ તમે તઇયાર જો;
મામા બોલાવે છે આપના
માટે પધારો તમે દરબારજો.
ઉઠીને દંત ધાવન કરો,
શુદ્ધીમાં લાવો શરીરજો;
શણુગાર પહેરો શોભતા,
બાંધો પાંચે હથીઆરજો.

દાસીનો બોલ સાંભળી છેલજરાર ઉઠીને નીત્ય કામથી પરવારી તઇયાર થઇ દાસીને કહ્યું.

સાંભળ દાસી બીખલી,
તારી ફીકર મુજને થાય જો;
તારી બાઇ જોશે મને જીવતો,
નકી મારશે તને આંયજો.
વચન પાછુ આપે તો,
તારી બાઇને પહોંચાડુ યમદ્વારજો;
દુઃખ સઘળું જાય માહરૂં,
નિશ્ચીંત મુજ મન થાયજો.

દાસી—શું બોલ્યા બંધુ માહરા,
શુરવીર ક્ષત્રી કુમારજો;

સીંહ તરણુ ખાયે નહી,
થુકયું નવ ગળાયજો,

હે બંધુ તમે મારી ચીંતા બીલકુલ રાખશો નહી અને બચાવવાવાળો રામજી હાજર છે તે તમે જોયું હશે. જે જે વખતે આફત આવે છે તે તે વખતે રામજી મારા હૃદયમાં આવી મુકતી સુઝાડે છે સત્યતા ઉપર પરમાત્મા હાજર રહે છે અને અંતે પાપીનો ક્ષય થાય છે. માટે સુખેથી મામાની તહેનાતમાં પધારો.

છેલજરાર—કોઇ દીવસ નહી ને આજે મામા પ્રભાતમાં કેમ બોલાવે છે ?

દાસી—કારણ મેં તો જાણીયું,
મામા નવી મામી પરણુવા જાયજો;
માટે તેડાવે છે આપને,
લશકર કરવા તઇયારજો.
આજ્ઞા ન લોપશો તેમની,
ધીરજ ધરજો મનમાંયજો.
નોબત નગારા ગડગડે,
ચરણાઇ પુરે છે સાદજો;
ઝટ પધારી બંધુ માહરા,
મામા કરે છે યાદજો.

દાસીની રજા લઇ છેલજરાર નીચે ઉતર્યાં કસ્તુરાંએ છેલજરારને જોઇ અંતરમાં તો આગ સળગી પણ સ્રીચરિત્ર કરવા બે હાથ જોડી છેલજરારને કહે છે.

સાંભળો સ્વામી માહરા,
પ્રભાતે ક્યાં જવા આ તઇયારજો;

આપ વીના ઘડી ન રહી શકુ,
જળ વીના માછલી ધારજો,
ખાવું પીવું ભાવે નહી,
ન ગમે સજવા શણગારજો;
સાચુ કહુ છું સ્વામી માહરા,
પાછા કયારે આવશો મહેલ મોઝારજો.

છેલજરાર—સાચુ કહો છો રાણી તમે,
તમે પતિવ્રતા નારજો;
તમ વીણ હુ પણ ન રહી શકું,
શું કરવો ઉપાયજો.
નોકરી કરીએ મામા તણી,
તેથી જાવું પડે દરબારજો;
ગયા વગર ચાલે નહી,
તેથી બન્યો છું લાચારજો.

આટલુ કહી છેલજરાર મહેલ બહાર નીકળી ઘોડા ઉપર સ્વાર થયો તેની સાથે સોળસેં સામંતો પાછળ ચાલવા લાગ્યા. મૃગમારીચી કચેરીમાં આવી ત્રણ સલામો ભરી પોતાની જગ્યાએ બેઠા પછી મામાને કહ્યુ આજે આશી ધમાધમ ચાલી રહી છે ?

મ્રગમારીચી રાજા—ભાણેજ આજે ફીલ્લેગઢથી તમારી સાળીનો કાગળ આવ્યો છે લ્યો વાચો.

છેલજરારે કાગળ વાંચી મામાને કહ્યું આજને આજ તઇઆરી કરી અહીથી નીકળવુ જોઇએ ને ત્યાં મુદતસર પહોંચી જવુ જોઇએ, નહી તો ક્ષત્રી બાળા બળી ભસ્મ થાય તેનુ પાપ લાગે અને જગતમાં વગોણુ થાય કે અવીચળગઢનો રાજા ફીલ્લેગઢ પરણવા ન ગયો ને ઓ-હત્યા લીધી મામાને કહીને પોતે સૈન્ય ગોઠવવા લાગ્યો.

મૃગમારીચી રાજા બુઢો દાંત પડી ગયા છે, કાયા કંપે છે છતાં પરણવાના ઉમંગમા જુવાનીની માફક કેસરીયા વાઘા પહેરી તૈયાર થઇ રથમાં બેઠો આગળ નિશાનડંકા, નોબતો ઘોડેસ્વાર વીગેરે ચાલવા લાગ્યા. નગરજનો બુઢા વરરાજાની સ્વારી જોવા મેડીએ માળીએ છાપરે અને રસ્તાપર ઠઠ જામી સ્વારી ધીમેધીમે ચાલવા માંડી છેલ-જરારનો નાનોભાઇ ડેબારશીહ મામાની હજુરમાં છે તેને વિચાર આ-વ્યો શું ! સુર્યસીહની કુવરી આ બુઢા ઉપર મોહીત થઇ હશે ? ના ના આંમા તર્કટ હોવુ જોઇએ પેર ગમે તે હો ત્યાં ગયે જણાશે પણ મારે મામાને ખરી હકીકત કહેવી જોઇએ એવો વિચાર કરી મામાને કહ્યુ.

સાંભળો મામા મારા બુઢીયા,
તમને પરણુવાનો ઉમંગજો;
બધુ છેલજરાર સાથે આવશે તો,
ન પરણે તમને એ નારજો.

ડેબાનું કહેવું ઠીક લાગ્યું એટલે મૃગમારીચી છેલજ રારને કહે છે—

શુરવીર ભાણેજ જરારીયા,
હુકમ આપુ તુજને આવારજો
અમારી સાથે નથી આવવુ,
તુજ વીના રાજ ન જળવાયજો.

છેલજરારે—હે મામા ! સાથે આવી નવી મામી જોવાની ઘણી હોંશ છે.

મામા મૃગમાંરીચી—

તેડી જાઉં તુજને ભાણીઆ,
રેહુ નવ રખાયે રાજજો.

સમૈયું લઇને સામા આવજો,
સજી સૌ સાજજો

કમજાત દાસી ! સ્વામીનું માથું લાવ !

છેલજરારને મારવું દાસીએ માથે લઇ કસ્તુરાંને પાછી વાળી હતી. તેજ છેલજરાર પ્રભાતે ઉઠી કસ્તુરાંને મળી મામાની તહેનાતમાં જઇ અત્યારે સ્વારીમાં મામાના રથના પડખે ચાલે છે. કસ્તુરાં પાસેથી છેલજરાર ગયો તેજ વખતે કસ્તુરાં લાલચોળ આંખ્યો કરી દાસીને બોલાવી. દાસીએ જાણ્યું નક્કી આ વખતે મોત છે એમ ધારી નીચે આવી કસ્તુરાં સામે ઉભી રહી.

કસ્તુરાં—ફટફટ દાસી ભીખડી
મેં કીધો ભરૂસો તારો આજજો;
સ્વામીને તેં માર્યો નહી,
ને બગાડયું મારૂં કાજજો.

હે દાસી પરમાત્માને ભજી લે. હવે તારૂં આયુષ્ય થોડું છે.

દાસી—મારો બાઇ તમે આ સમે,
મને ચીંતા નથી લગારજો.
મારી વાત તમે સાંભળી,
પછી મારો મને આ ઠારજો.

હે બાઇ હું આપના સ્વામીને મારત તો મામાને શોક પડત ને પરણુવા જાત નહી માટે મેં માર્યો નથી.

કસ્તુરાં—ધન્ય દાસી તુજને,
તેં સારો કર્યો વીચારજો;

મારા કામ વિષે વીચાર કરો,
ઇનામમાં લે તું હારજો.

દાસી—હે બાઇ તમારી મારી ઉપર મહેરબાની છે. તે હું સમજું છું.

કસ્તુરાં—હું આપું છું હર્ષથી,
લે તુંજ પહેર આ હારજો;
મરણ થશે છેલજરારનું
મામાજી પણ મુમના નારજો.
રાજ્ય લગામ મુજ હાથમાં,
આપીશ પ્રધાન પદ તે વારજો;
સ્વતંત્રતા ભોગવશું આપણે,
નહી હોય છેલજરારજો.

દાસીએ કસ્તુરાંને કહ્યું બાઇ આવો મામાજીની સ્વારી આવે છે બન્ને ઝરૂખામાં ઉભા રહ્યાં છેલજરાર મામાના રથના પડખે ઘોડા ઉપર આવે છે ત્યાં બન્નેની નજર એક થઇ એટલે.

કસ્તુરાં—સાંભળો સ્વાતી તમે માહરા.
ન જાશો મામાને પરણાવવાજો;
તમ વીના મુજથી ન રહેવાય,
ન જાય દીવસને રાતજો.
કસ્તુરાંનો અવાજ સાંભળી.

છેલજરાર—સાચું બોલ્યાં તમે પતિવ્રતા,
પ્રેમ તમારો અપારજો;
તમ વીના નવ રહી શકું
હમણાં આવું મહેલ મોજારજો.

રસોઇ બનાવો મનગમતી,
બેમાં બેસી જમીએ અપારજો
મામાને વળાવીને,
હું આવું છું દરબારજો.

કસ્તુરાં દાસીને કહે છે—

સાંભળ દાસી માહરી,
તું સોધી લાવે ઝહેરજો,
રસોઇ બનાવું ઝેરની,
પ્રીતે જમે જરારજો.

મામાજી પરણવા ગયા, હવે કોઇ જાતનો વાંધો નથી. સ્વામીનાથ આવે તે વખતે તેમને જમવાની રસોઇમાં ઝેર નાંખીને બનાવું તેમને પંખો ઢોળી જમાડું તો પછી તારે મારવાની મહેનત મટી જાય.

દાસી—ઝેર સોધી લાવવું એ મારૂં કામ ગમે ત્યાંથી સોધી લાવું એમ કહી દાસી મહેલ બહાર નીકળી. એક કાગળ લખી પોતાની પાસે વાળીને રાખ્યો ને ઝેર લઇને આવી કસ્તુરાને આપ્યું કસ્તુરાએ રસોઇમાં નાખી રસોઇ તૈયાર કરી. છેલ મામાને વળાવી મેહેલે આવ્યો. દાસીએ ચાલાકીથી કાગળ છેલને આપ્યો. છેલે વાંચી વીચાર કરી કપડાં ઉતાર્યાં દાસીએ કહ્યું જમવા પધારો. છેલ જમવા બેઠા, કસ્તુરાંએ રસોઇ પીરસીને બોલી સ્વામીનાથ જમો, એટલામાં બીલાડીનું બચ્ચુ આવ્યું; છેલે બચ્ચાને પકડી ભાણામાં પીરસેલી રસોઇ તેના મોં આગળ મુકી. બીલાડીના બચ્ચે ચાટી અને થોડીવારમાં તમ્મર ખાઇ મરણ પામી. તરત છેલજરારે કોરડો લઇ દાસીને બે ચાર લગાવી દીધા કસ્તુરાં કહે સ્વામીનાથ ! એમાં દાસીની ભુલ નથી કારણ કે રસોઈ મેં બનાવી છે. માટે મારી ભુલ થઇ હશે એમ

કહી દાસીને છોડાવી. સ્વામીનાથ આજે પરમાત્માએ મારી ઉપર ઘણો ઉપકાર કર્યો, નહીતો હમણાં આપ જમ્યા હોત તો ગજબ થઈ જાત. રસોઇ બધી દાસી પાસે ફેંકી દેવરાવીને કસ્તુરાં ફરીથી રશોઇ બનાવી છેલજરારને જમાડયો જમીને દરબારગઢમાં જઇ કામે વળગ્યા.

કસ્તુરાં દાસીને કહે છે—

સાંભળ દાસી ભીખલી,
આપણો ચાલ્યો ન એકે ઉપાયજો;
તારીને મારી મહેનત વથા ગઇ,
બીલી મરી આ ઠારજો.
મહેનત તેં તો સારી કરી,
વળી ખાધો ઘણો મારજો,
કામ મારૂ નવ થયુ,
ને જીવતો રહયો ભરથારજો.

હે દાસી હવે સ્વામીને કેવી રીતે મારવા તેં તો ખુબ મહેનત કરી પણ આજની રાતમાં મારી તરવાર લઇ સ્વામીનું માથું કાપી જમીનમાં દાટી હતો નહોતો કરે તો તું મારી ખરી દાસી—
ચીંતા કસ્તુરાં પરહરો, નથી કઠણ આ કામજો;
અડધી રાતે જરૂરથી મારૂ છેલજરારજો,

આવી રીતે કસ્તુરાં મોટા મોટા તરંગો ગોઠવે છે દાસી તેને મજબુત કરી જડમુળથી ઉખેડી નાખે છે આવી નિમકહલાલ સ્રીને જેટલો ધન્યવાદ આપીએ તેટલો થોડો છે.

ચોરીમાં કુંવરી, મુમના કે દાસી ?

મૃગમારીચીએ કીલ્લેગઢની ભાગોળે આવી બંદુકોના અવાજ કરાવ્યાને ત્યાં તંબુ ઠોકાવી મુકામ કર્યો, કીલ્લેગઢની પ્રજા ખળભળી ઉઠી અને ટોળે ટોળાં વરરાજાને જોવા માટે આવવા લાગ્યાં જે ટોળાં જોઇને પાછાં વળે તે માંહોમાંહે રાજાને ફીટકાર આપે ઇન્દ્રની અપ્સરા જેવા કુંવરીને કુવામાં નાખી માથે ધોળા કેસ, ડાચાં બેસી ગયાં, કાયા કંપે છે, ઊંટની ડોકે બકરૂ બાંધ્યું છે. આવી વાતો કરી કીલ્લેગઢમાં હાહાકાર વરતાઇ રહયો છે,

મુમના દાસીને કહે છે—

જાને દાસી ઈલાયચી,
જોઇ આવ્યા કીલ્લેગઢ બ્હાર જો;
બ્હાદુર છેલ આવ્યા પરણવા,
તેમને કેવો પહેર્યો શણગાર જો.

લાવ લશ્કર કેટલું જાનમાં,
તે જોઇને વ્હેલી આવ્ય જો;
રૂપ રંગ તેમનું જોઇને,
તું મને કહી બતાવજો,

દાસી મ્રગમારીચીના તંબુ આગળ સીપાઇ પહેરો ભરે છે તેને પુછ્યું જમાદાર સાબ વરરાજા કીધર બેઠે હે ?

સીપાઇ—સાલી અંધી હે ! સામે એ બેઠા.

દાસી એકદમ આવી સુમનાને કહે છે—

બ્હેન સુમના તમે સાંભળો,
કરમ ફુટયું આ વાર જો;
પરણુવા આવ્યો બુઢીયો,
નથી આવ્યા છેલજરરાર જો.

સુમના—ચુપ રહે દાસી ? તું જા બાપાજીને મારી પાસે છાના-માના બોલાવી લાવ.

દાસી તરત રાજ કચેરીમાંથી રાજા સુર્યસીંહને બોલાવી લાવી.

સુર્યસીંહ—કેમરે બોલાવ્યો દીકરી મુજને,
પાદરે આવી છે જાન જો;

કહેવાનું હોય તે કહી દે મુને,
કરવાનું છે ઘણું કામ જો.

સુમના—અરજ સુણો પિતા માહરી,
જાન આવી પરણુવા આજ જો,

છેલના બદલે અગમારીચી,
આવ્યો પરણુવા કાજ જો.

હે પિતાજી મેં કાગળ લખ્યો તે કાગળમાં કાવતરૂં થયું હોવું જોઇએ નહી તો અગમારીચી વરરાજા બનીને આવે નહી માટે આપણે જાનને પાછી વાળીએ તો આપણી અને એની આબરૂ જાય.

આડમ્બર સાથે સામૈયુ કરી,
લાવો માંડવા મોઝારજો,

સમય પ્રમાણે વર્તવું,
પરણાવવી ઇલાયચી નારજો,

પોશાક પહેરાવી માહરો,
કરૂં દાસી તૈયાર જો;

ઇલાયચી રાણી રાયની,
હું બનીશ તેની ચાકરજો.

હું સાથે જઇશ અવીચળ ગઢમાં,
પરણીશ છેલજરાર જો;

મેં કહ્યું તેમ તમે કરો,
એવો મારો છે વીચાર જો.

સુમનાના કહેવા પર ખુબ વીચાર કરી કહ્યુ

સાચું કહ્યું તેં દીકરી,
ઉત્તમ તારા વીચાર જો;

પણ સાથે જતાં તેહની,
દુઃખ પડશે અપારજો,

જાણ પડે અગમારીચીને,
તો કેદમાં પુરે તને;

શી રીતે છોડાવવી,

તે સુઝ ના પડે મને.

સુમના—પિતાજી મારી તમારે કંઇ ફીકર કરવી નહી કારણ કે છેલજરારના હાથમાં રાજ્યની લગામ છે વળી કસ્તુરાં બ્હેન પટરાણી છે હું જઇને તરત છેલજરારને સ્વાધીન થઇ લગ્ન કરીશ પછી અગમારીચીનું કાંઇ ચાલશે નહિ.

સુર્યસીહ સુમનાની વાત અને તેની હીમતની તારીફ કરતો રાજકચેરીમાં આવી સામૈયુ તૈયાર કરી અગમારીચીને માંડવે લાવ્યા, બાજોઠ ઉપર બેસાડયા સુમનાએ દાસી ફુલાયચીને શણગાર સજી તૈયાર રાખી હતી ગોરે કહ્યું કન્યા પધારવા કન્યા પધરાવો કે તરત દાસીને લાવી હસ્ત મેળાપ ગોરે કરાવ્યો.

હવે અગમારીચીની હજુરમાં છેલજરારનો નાનો ભાઇ ઠેબો બેઠેલો છે તે સત્ય બોલનારો છે તેણે બારીકીથી જોયુ તો તેને માલુમ પડયું કે આ કુંવરી નથી પણ દાસી છે માટે મારે મામાને જણાવવુ જોઇએ એમ ધારી મામાને કહે છે.

બુઢા મામા અગમારીચી,
તમે પરણવા આવ્યા સુમના નાર જો;
પણ સુર્યસીહ પરણાવે મશ્કરીમાં,
ખવાસણની બાળજો,

અગમારીચી—છાનો રહે ઠેબા બાણીઆ.
તુ શું સમજે હજુ અજ્ઞાન જો;

સુર્યસીહ નથી એવોં મુર્ખો,
મને પરણાવી દાસી બાળજો.

બાણીઓાં—સારો ધર્મ મેં બજાવીયો,
હું કહી ધુંડુ આવારજો;

પછી ઠપકો નવ આપતા,
નકી છે ખવાસણુની બાળ જો.

મ્રગમારીચી રાજા પરણી ઉઠયા પછી સુમના દાસીને લઇ મેડી ઉપર ચઢી ગઇ ઇલાયચી રત્નજડીત કોચ ઉપર બેઠી ઇલાયચી પડખે ઉભી વીઝણો નાખે છે કેમ્બા બાણુાને ચેન ન પડવાથી થોડી વારે તે પણ મેડી ઉપર ગયો તો સુમનાને કોચ ઉપર બેઠેલી જોઇ અને પરણુનાર દાસીને વીઝણો નાખતી જોઇને ક્રોધ કરી બોલ્યો.

ધીક ધીક સુમના તુજને
ધીક તુ માત પિતાને આવારજો,

કાગળ લખ્યો હતો પરણુવા
પછી કેમ ફેરવ્યો વીચાર જો,

ક્ષત્રી વચન ફરે નહી,
મુખ બોલ્યાં જે વારજો;

તો લખેલ આંકડાં ફરે નહી.
તેનો થાય છે મને વીચાર જો;

આ હત્યા તે જાણીને,
પરણાવી ખવાસણુ બાળ જો,

અસલ બીજ તારૂં નહી,
તેં ઊલટો કર્યો વહેવાર જો;

સુમના—ક્યાંના રહેવાશી તમે ને,
શું છે તમારૂં નામ જો;

રાજા અગમારીચીની હજુરમાં,
શું કરો છો કામજો.

નાની વયમાં આપના,
છે સારા વીચાર જો;

અસલ ક્ષત્રી આપ છો,
મેં ધાર્યું હૃદય મોઝાર જો.

દેભાસિંહ—અવીચળગઢમાં હું રહું,
અગમારીચી મામો થાય જો;

છેલજરાર છે બંધવો,
મારૂં નામ દેભો જાણુ જો,

સુમના—વાહરે દીયરજી માહરા,
છે ઉમદા વીચાર જો;

પરણવું હતું તુજ બંધુને,
આવ્યા અગમારીચી રાય જો.

હે દીયરજી મેં તન મન અને કાયાથી પરણુવાનો કાગળ તમારા બાઈ ઉપર લખ્યો હતો પણ તમારા દરબારમાં ગડબડ થવાથી તમારા મામા આવ્યા તેમને પાછા કાઢીએ તો જગતમાં હાંશી થાય તેથી કરીને દાસી પરણાવી.

ક્ષત્રી વચન ફરે નહીં.
નવ ફરે લખેલા લેખ જો;
ગડબડ થઈ તમારા રાજ્યમાં,
મારી તોડવા ટેક જો,

કેબાસીંહ—શાબાશ સુમના આપને,
તમે સુર્યસીંહના બાળ જો;
ઉદય કરમ હોય આપનું,
તો પરણે છેલજરાર જો.
ભાગ્ય માહરાં ઉદય થશે,
તુ જેવાં ભાભી થાય જો;
મેં જાણ્યું કેમ ભુલીયાં,
શુર્યસીંહના બાળ જો.

ભાભી તમે રજા આપો તો મામા પાસે જાઉ કારણ કે તમારી પાસે આવે મને ઘણીવાર થઈ માટે મામા અકળાતા હશે.

સુમના—દીયરજી તમે પહેલવહેલા મળ્યા માટે ગળ્યાં મોં કરતા જાઓ એમ કહી દાસી પાસે એક થાળમાં પકવાન મંગાવી દીયરને સુમનાએ જમાડી ફુલનો હાર ગળામાં નાખ્યો;

કેબો મામા પાસે આવી મામાને કહે છે.

સાંભળો મામા માહરા,

મેં ચોકશ કીધી વાતજો,
નિરખી મામા ઇલાયચી,
સુમના પરણશે છેલની સાથજો,
ઠીક ઇલાયચી આપને,
પરણાવી આવાર જો;
નસીબ ખુલ્યું એહનું,
ધન્ય તમારો અવતાર જો.

ઞગમારીચી—હે મુરખના સરદાર તારૂં બોલવું બંધ કર દીકરીનું વેવીશાળ કરી દાસી કેમ પરણાવે ?

સુર્યસીંહ નવાં નવાં જમણ કરી જમાડે છે; નાટારંગ અને તમાસાના જલસા થાય છે.

કસ્તુરાંનું કાવતરૂં બીજું.

છેલજરાર આજે સામૈયાની તયારીઓ કરવામાં રાત પડી ગઇ એટલે દરબારગઢમાં રાજમહેલમાં સુઇ રહેવાનો વીચાર કરી પોતાને મહેલે કહેવરાવ્યું એટલે કસ્તુરાંએ દાસીને કહ્યું.

આજ રાતે તલવાર લઇ,
જાને રાજ દરબારજો;
મધરાતે મહેલમા જઇ;
માથું કાપ છેલજરાર જો.
આજકાલ કરતા દીન જાય છે,

આવી પહોંચશે જાન જો,
ધાર્યું કામ થશે નહી ને,
આપણ બન્ને થઇશું હેરાન જો.

દાસી—જાઉં પુરૂષના વેશમાં,
બાંધીને તરવાર જો;

ચોર પેઠે પરવરૂં,
મહેલની મોઝાર જો,

નીમક ખાધું આપનું,
તે આજ કરૂં હલાલ જો;

નામ બીખલો જાણજો,
કરી દઉં આજ તમારૂં કામ જો.

કસ્તુરાંને સમજાવી લશ્કરી પોશાક પહેરી કમરે તલવાર લટકાવી એકદમ રાજમહેલમાં થઇ છેલજરારને જગાડી કહેવા લાગી.

શુરવીર છેલજરારજી,
હું છું આપની દાસ જો;

મારી બાઇના હુકમથી,
આવી છું તમ પાસ જો.

માથુ કાપવા આપનું,
સોંપ્યું છે મને કામ જો;

કામ કરી પ્રભાતમાં,
લઊં મોટું ઇનામ જો.

છેલજરાર—ભીખલી તું નથી સમજતી,
તને કહું છું વારંવાર જો;

વચન મુકત મને કરો તો,
પહોંચાડું યમદ્વાર જો.

દાસી—શુરવીર થઇ કાયર બનો,
નકામાં કાઢો વેણજો;

આપેલ વચન પાછાં માગો,
નહી શુરવીરનાં કામ જો

રજા આપો આ સમે,
બંધુ છેલજરાર જો;

સમજાવું મારી બાઇને,
ઉગમતે સવાર જો,

છેલજરાર—તારી બાઇ મારૂ માથુ માગશે, તેને તમે શી રીતે સમજાવશો.

દાસી—સ્ત્રી ચરીત્ર અનેક છે,
તેનો નથી કાંઇ પાર જો;

મુરખને સમજાવતાં,
લાગે નહી કાંઇ વાર જો.

દાસી છેલજરારની રજા લઇ પોતાના પતિનો ત્યાં પ્હેરો ભરતો હતો તેની પાસેથી છરી લઇ પોતાના શરીર પર બે ત્રણ ઘા કરી વ્હેતા લોહીથી બે બાકળી બનતી દોડતી દોડતી કસ્તુરાં પાસે આવી હે બાઇ મને બચાવો બચાવો ! મારા શરીર પર ઘણા ઘા પડ્યા છે માટે ઘણી પીડા થાય છે.

હું ગઇ દરબારગઢમાં,
મારવા છેલજરારજો;

ગયા રાનમાં ફરવા
નગની મોઝાર જો.

પાછળ હું ગઇ તેમની,
ધાર્યું થાશે કામ જો,

થયું કામ સૌ ઉલટું,
બચાવી ભગવાન જો.

ચોર મળ્યા ત્યાં છેલને,
હતા જણ ત્રણ ચાર જો;

લડાઇ કીધી ચોર સંગમાં,
માર્યા સૌને ઠાર જો.

ચોર ધારી મુજ પાછળે,
દોડયા છેલજરાર જો;

પરાણે આવી હું જીવતી,
ખાધા ઘા બે ચાર જો,

દાસીનાં કપડાં લોહીવાળા થયેલા તે બદલાવી ઘા ઉપર પાટા બાંધીને સુવાડી.

શાબાશ દાસી બીખણી,
તેં કષ્ટ વેઠયું અપાર જો;

ચાકરી તારી હું કરૂં,
પછી મારજે છેલજરાર જો.

દાસી—ક્રોધ ચઢયો છે અતિ ઘણો,
પણ આ વખતે લાચાર જો;

ઘા રૂઝાઇ જાય માહરા,
તો મારૂં છેલજરાર જો.

છેલ સવારમાં પોતાના મહેલે આવ્યા કપડાં ઉતારી થોડીવાર બેઠા પછી પુછયું દાસીને કંઇ મોકલી છે ? કેમ દેખાતી નથી !

કસ્તુરાં—દાસી તો આ પડદામાં સુતી છે, કાલે એના ધણીએ ગડદા પાટુ અને છરાના એવા ઘા માર્યા છે કે ઉઠવાને શક્તિ નથી

માટે તમારે તેના ધણીને ઠપકો આપવો જોઈએ, ફરી બીચારીને આવી મારે નહી. છેલે દાસીની પાસે આવી પડદો ઉંચો કરી કહ્યું.

સુણરે દાશી બીખલી,
શી કીધી તકરાર જો;

તારા ધણીએ કેમ મારી,
દઈ ઠપકો આવાર જો.

છેલનું બોલવું સાંભળી હસવું આવવાથી લુગડું; ઓઢયું છેલજરાર જમી તૈયાર થઇ દરબારગઢમાં આવી સામૈયાની તૈયારી કરી વાજતે ગાજતે ગામ બ્હાર નીકળ્યા. એવામાં પખાલી પાણીની ભરેલી પખાલ પાડા ઉપર નાખી તે ઉપર પાડાને ડફણાં મારતો આવે છે સામેથી છેલજરારને આવતા જોઇ પખાલીએ પાડાને એક બાજુએ ચાલવા માટે વધારે મારવા માંડયો, એટલે પાડાને વાચા થઇ.

પાડો કહે મને નાથીયો,
મારે પીડે પખાલનો ભાર જો;

સો સો ભેસોમાં હું માણતો,
જેમ રાણીઓમાં માલે છેલજરાર જો,

જુવાની હતી જ્યારે માહરી,
ત્યારે જાણતો નહી મને ભાર જો;

ઘડપણ મુજને આવીયું,
હવે નથી ખમાતો મારજો,

છેલ્લે પાડાનું બોલવું સાંભળી તરત પખાલ ઉતારી નાંખી દરબારગઢમાં પાડાને મોકલાવી દીધો અને પખાલીને કહ્યું નવો પાડો ખરીદતા જે કીમત બેસે તે મારી પાસેથી લઇ જજે.

શ્રીલ્લેગઢથી જાનની વીદાયગીરી.

મુમનાએ પોતાનું સ્વરૂપ ઢાંકવા માટે કાળો બુરખો એવો બનાવ્યો કે ફકત ચામડીના માફક શીટ પોતે પહેરી લીધો ઉપર દાસીના કપડા પહેર્યા દાસીને શણુગાર પહેરાવી રાણીની માફક બનાવી સુર્યસીંહે રથ પાલખીઓ ઘોડા વીગેરે પાયજામામાં આપ્યું. મ્રગમારીચીના રથમાં મુમના રથ હાંકવા બેઠી અને દાસીને મ્રગમારીચીના પડખે બેસાડી લાવ લશકર સાથે જાન રવાના થઇ દરમજલ દરમજલ કાપતાં લશકર પડાવ નાખતાં મ્રગમારીચાંની જાન પોતાની સરહદમાં આવી પહોંચી અવીચળગઢને બાર કોસનું છેટું થતું ત્યાં છેલજરાર પણ સામૈયું લઇ ત્યાં આગળ ભેગી થયા સામી બંદુકોના અવાજ થયા એટલે દાસી મ્રગમારીચીની રાણી થઇ બેઠી છે તે બોલી.

સાંભળો બાઇ તમે માહરા,
ધીરજ ધરો મનમોઝાર જો.

પતિ તમારા સામે આવીયા,
શુરવીર છેલજરાર જો.

આ સાંભળી ઠેઓ મામાને કહે છે.
મામી ઇલાયચીએ શું કહ્યું,

તમે સાંભળ્યું કાને મામા માહરા જો;
બંધુ સામે માહરો આવીયો,

તેને કહચો સુમનાનો ભરથાર જો.

અગમારીચી મામો—ભાણા સદાનો મુરખ રહયો.
હજુ રહચો બાળકની જાતજો,

દાશી રાણી વાતો કરે,
તને કેમ થાય સંતાપજો.

ડેબો ભાણો—બુઢીયા મામા સાચુ કહું,
જુઠું ન બોલું લગાર જો;

દાસી છોડી રાણી બની,
રથ હાંકે સુમના નારજો.

અગમારીચી મામો—ભાણા મતી તારી ગઈ,
મેં કહ્યું તને કેટલી વારજો;

સુંજ પડખે બેઠી ક્ષત્રાણી,
ન હોય ખવાસની બાળજો.

છેલજરાર રથને પડખે ચઢયો એટલે ડેબાએ કાગળ આપ્યો છેલ ઘોડાને પાછો મારી વાંચ્યો અને ડેબાને કહ્યું.

સાંભળ બંધવ માહરા,
ન કરવી પરાઇ આશ જો;

જાણી સર્વે વાતડી,
પણ ખોટી રાખવી આશજો,

મુમના—શુરવીર છેલ સમતા કરો,
સીહ તરખલુ ન ખાય જો;

લવીંગ સોપારી એલચી,
મુખવાસ અપાયજો,

તમો ક્ષત્રી કુમાર છો,
વળી શુરવીર છો સરદાર જો,

તમારા માટે કુંવારી રહી,
હાંકુ છુ રથ આજ જો.

ઇલાયચી વળગાડુ અગને,
તેમાં નહી સંદેહ જો;

ક્ષત્રાણી ભુલે નહી,
પોતાનો પ્રેમજો.

બોલ્યું વચન ફળે નહી,
ન ફરે લખીયા લેખજો;

ચીંતા ન ધરશો મન વિષે,
નથી તોડયો મેં ટેક જો,

ઇલાયચી જે રાણી બનીને બેઠી છે—તે કહે છે
બાણેજ છેલજરારીયા,

આવો ને રથ મોઝારજો,
મુખ જોવાને આપનું,
મન તલસાય અપાર જો,

છેલજરાર—મામી મુખ જોવા તણી,
આશા છે મુજ મનજો;

આજ્ઞા વિના અવાય નહી,
સત્ય માનો વચન જો.

મામા આજ્ઞા આપે મને,
તો મામી મુખ જોવાય જો;

હોંશ મારી પુરી કરૂં,
શન્દેહ મારો જાય જો;

હેમો મામાને કહે છે—ઊતરો મામા રથ થકી.
આજ્ઞા આપો આવાર જો;

મામા ઇલાયચી જોવા કારણે,
રથમાં આવે છેલજરાર જો.

અગમારીચી રથ ઉભો રખાવી છેલજરારને કહ્યું—

ઉભોરે ભાણેજ જરારીયા,
તુ આને રથ મોઝારજો,

મામી બોલાવે તાહરી,
મુખ જોવાને કાજ જો,

ઠેઓ—મામા ગત ગઇ તાહરી,
તમે બોલો છો અવળી વાત જો ?

મામી તો છેલજરારની,
તમારી ઓ જાત જો.

અગમારીચી મામા રથમાંથી ઉતરી ઘોડા ઉપર બેઠા. છેલજરાર રથમાં આવ્યા કે તરત મુમના દાસીની જગાએ આવી અને દાસી રથ હાંકવા બેઠી ત્યારે ઠેઓ કહે છે—

જોને મામા મારા બુઢીયા,
થઇ બદલી આવાર જો;

ભાભી બેઠી ભાઇ પાસમાં,
રથ હાંકે પ્રલાયચી નારજો,

અવીચગગઢનો તું રાજવી.
છે તુજને ધીક્કાર જો;

દાસીને પરણી આવીયો,
ફટ ફટ થયો અવતારજો.

અગમારીચી મામો—ચુપ રહે ઠેઆ ભાણીયા,
શું કહું વારંવાર જો;

દાસી મુજને પરણે નહી.
જુઠી ન નાંખ આળજો

ઠેબો—હે માંમા તમારી આંખ્યો ગઇ, કાન ગયા, તેમ જીભથી જેમ તેમ બોલાય છે પણ હું ક્ષત્રીકુમાર છું અત્યાર સુધીમાં જે મેં કહ્યું અને કહીશ તે તમારે ખરૂજ માનવું.

સુમના છેલજરારને કહે છે—

કાગળ લખ્યો હતો આપને
સાંભળો છેલજરારજો,

તેની ગડબડ શી થઇ,
આપણા રાજદરબારજો.

તમે ન આવ્યા પરણુવા,
આવ્યા બુઢા વરરાયજો.

સદભાગ્યે ચેતી ગઇ,
નહીતો બાળત મારી કાયજો,

છેલજરાર—તમે લખ્યો કાગળ મુજ ઉપરે
જુઠું નહી લગારજો,

કર્યું કપટ તુજ બેનડી,
જે કસ્તુરા નારજો.

પત્ર બનાવટી બનાવીઓ.
નામ લખ્યું ગ્રગમારીચી રાયજો,

તેથી પરણુવા આવીયા,
તુજ બ્હેન વેરણુ થાયજો.

શાબાશ ક્ષત્રાણી તુજને,
છે ઉત્તમ તારા વિચારજો;

એક માબાપની દીકરી બે.
તેમાં કેટલો ફેરફાર જો.

પુલટા કરતુરાં નીકળી,
તું છે ઉત્તમ નારજો;

બન્ને જન્મી એક પેટમાં.
કેવું કરે કરે કીરતારજો,

પરણાવી તેં દાસીને,
આવી વળી સંગાથજો,

ચઢાવી દેશે મહેલ ઉપરે,
પછી મુલાકાત નહી થાય જો.

તે વીશે શું મ્હારીયું
બોલો મુમના આ વારજો;

રોજની મુલાકાત માટે.
શું કરવો વીચારજો;

સુમના—શુરવીર બહાદુર જરારજી
ફીકર તજો આ વારજો;

ગોઠવણુ કીધી મેં ખરી
મળવા માટે તૈયારજો.

રહીશું ગામની પાદરે,
એકાંત મહેલ મોજારજો:

પ્રીતેથી ત્યાં પધારજો,
બહાદુર છેલજરારજો,

ડેબાસીંહ—મામા તમે સાંભળ્યું નહી,
કાન રાખો રથ મોઝારજો;

આનંદની વાતો બંને કરે,
સુમના છેલજરારજો,

અગમારીચી મામા—મામીને ભાણેજ છે,
કરે હાસ્ય વિનોદની વાતજો!

તેમાં તું શાને બળે,
પેટમાં અગ્નિ ઝાળજો.

કેખાશી'હ—મને પેટમાં બળતું નથી,
હું થયોછું રાજી અપારજો,

મુમના છેલનું જોડલું,
જેમ શોભે સીતારામ જો.

છેલજરાર—મુમના તમે સાંભળો હવે,
મુજને થઇ બહુ વાર જો;

રજા આપો તમે મુજને,
તો થાઉ ઘોડેસ્વારજો,

છેલ રથમાંથી ઉતરીને મામાને રથમાં બેસાડયા પોતે ઘોડેસ્વાર થઇ સ્વારીની ગોઠવણી કરવા માંડી લાઇનસર સ્વારી અવીચળગઢમાં દાખલ થઇ. નગરજનોની ઠઠ જામી.

રસ્તાઓ પર ચાલવાની જગ્યા રહી નહી દરવાજા નજીક રથ અ-ટકયો. એટલે જે દાસી રાણી બની છે તે હાથ જોડી બુઢીમા મૃગ-મારીચીને કહેવા લાગી—

સ્વામી માહરા તમે સાંભળો.
મારે બાધા છે છ માસ જો

નગ્રમાં આવું નહી,
રહેવું વન મોઝાર જો.

માની હતી મેં માનતા,
મળસે અગમારીચી સ્વામીનાથ જો,

તમારૂં મુખ જોવું નહી,
રહું છ માસ એકાંત જો,

વ્રત મારૂં પુરૂ થયે,
હું આવીશ તમ દરબાર જો;

ત્યારે સર્વે સુખ ભોગવો,
હું તમારી નાર જો,

ડેબાસીંહ—મામી તમને ધન્ય છે,
બાધા રાખી છે બહુ સારી જો,

સોધ્યો તો જડે નહી,
મુજ મામા જેવો ભરથાર જો;

વદ્ધ વયે જુવાન બન્યા.
આવ્યા રૂપેરી વાળ જો;

સેજ જોગ તમે થશો,
ત્યારે તેને આવશે કાળ જો.

મામો સુસે શમશાનમાં,
તમે રહેજો મહેલ મોઝાર જો;

પ્રભુ તણી ભક્તિ કરી,
પુરો કરો અવતાર જો.

અગમારીચી—તેં કેમ જાણ્યું મારી ઉમર થોડી છે. જોષીએ મારૂં આયુષ્ય એકસોને પચીસ વરસનું આંકયું છે. પણ તારી મામીને રહેવા માટે આ એકડંડીઆ મહેલમાં ગોઠવણુ કર આપ, અને તેના ફરતાં સંત્રી પેરામાં પાંચસો માણસની ગોઠવણી કરી અને તેમના ઉપર આખી રાત તારે રોન દેવી. તારી મામીનું વ્રત પુરૂ થાય ત્યાં સુધી દેખરેખ તારે રાખવાની છે.

ઠેબાસીંહ—આજ્ઞા મુજબ બધું કરૂં,
ભુલ ન આવે લગારજો

પણ અરજ મારી સાંભળો,
એક ન કરૂ કામ જો,

રોન દઉં આખી રાતની,
મુજ મામીના મહેલ જો,

ફરતી ચોકી ગોઠવું,
તે કરવું મારે સ્હેલજો.

શુરવીર બંધુ માહરો.
જાશે મહેલ મોઝાર જો.

તે તમને જાહેર કરૂં,
પણ પકડું નહી લગાર જો,

હે મામા ! મારા મોટા ભાઈ સુમનાના મહેલે આવશે તે વખતે ખબર તમને આપીશ.

મૃગમારીચીએ સુમનાની ગોઠવણ કરી, દરબારગઢમાં આવી. પોતાના માણુસોને યોગતા પ્રમાણે સરપાવ આપી ખુશી કર્યા.

કસ્તુરાંનું કાવત્રુ ત્રીજું,

કસ્તુરાં—કેમ દાસી ભીખલી આપણું ધાર્યું આપણા મનમા રહ્યો અને મામાજી પરણીને આવ્યા. મારા ધારવા પ્રમાણે સુમના બ્હેન પરણ્યા હોય એવું લાગતું નથી. કારણ કે તે ચાલાક અને ચતુર છે, માટે તેમનું કાંઇક કાવત્રુ હોવુ જોઇએ નહી તો તે એકાંત મહેલમાં રહેવાનું માગે છે.

દાસી—સુમના બ્હેને તો ઇલાયચી દાસીને રાણી બનાવ્યા છે અને પોતે દાસી બનીને આવ્યાં છે.

કસ્તુરા—સ્વામીનાથ તેના મ્હેલે જવાના અને ચોક્કસ તેની સાથે પરણવાના.

દાસી—આજ રાત્રે જાઉં સુમનાની મેડીએ

ધીરજ ધરો મનમાંય જો,
દાઝ મુજને અતિ ઘણી,
આરૂ છેલજરારજો.
કોડ વાતે મુકુ નહી
એ નિશ્ચ મનમાં આણુજો.
તોજ ભીખલી નામ મારૂં,
લઉ તેમના પ્રાણજો,

હે બાઇ તમે નિરાંતે ઉંઘો હું છેલજરારને મારી પરોઢીયે આવીશ. એમ કહી હાથમાં તરવાર ઝાલી પોતાને ઘેર આવી સુઇ રહી.

છેલજરારે વીચાર કર્યો આજે એકાંત મહેલમાં ગમે તે પ્રકારે જવું એમ ધારી દાસી બીખલીને સ્વાદીષ્ટ અને સારી માજમની લાડુડીયો બનાવવાનું કહી પોતાના મહેલે આવ્યા.

કસ્તુરાં—પધારો પ્રીતમ માહરા,
હું પ્રેમે લાગું પાય જો;
ત્રણ દીવસથી તમે ગયા,
ત્યારના મને અપવાસજો.

બન્ને જણ જમવા બેઠાં જમતાં જમતાં કસ્તુરાં કહે છે હે સ્વામીનાથ ! મારી બ્હેન સુમનાને મારાં માબાપે વૃદ્ધ મામાને કેમ આપી હશે તેમને કાંઇ વીચાર કર્યો નહી હોય ? મને તેડાવી નહી, કંકોત્રી પણ લખી નહી તેનું શું કારણ હશે ?

છેલજરાર—તમારાં માતા પિતાને ગમ્યું હશે તેમ કર્યું હશે હું જાનમાં ગયો નથી એટલે મને શી ખબર.

છેલ પોતે જમીને કપડાં પહેરી પોતાની એકાંત જગામાં ગોઠવણ કરી હતી ત્યાં આવી સ્ત્રીનાં કપડાં પહેરી હાથમાં થાળ ઝાલી એકાંત મહેલ તરફ રવાના થયો પ્રેમ એવી ચીજ છે કે શુરવીરને સ્ત્રી બનાવે છે.”

એકાંત મહેલમાં સોગટાં બાજી.

એકાંત મહેલને ફરતાં કદમ કદમના છેટે પહેરો ગોઠવી દીધો છે ચકલુ સરખું અંદર ફરકી શકે નહી તો પુરૂષ કેવી રીતે જઇ શકે ? ત્યાં આગળ એક બાઇ રમઝમ કરતી ચાલી આવે છે તેને પહેરાવાળે ટોકી.

બાઇ—આજે દરબારગઢમાં ખુશાલીનું ખાણું કર્યું હતું તેમાં લાડવા વધ્યા એટલે રાજાએ હુકમ આપ્યો. આપણાં એકાંત મહેલે પહેરેગીરો પહેરો ભરે છે તેમને અકેક લાડવો આપી આવો. તેથી હું આપવા આવી છું, એમ કહી દરેકને અકેકો લાડવો ઝપાટાબંધ આપવા માંડયો. બધા પહેરાવાળાએ ખાધો, થોડી વારમાં ઝોકે ચઢયા, થાળને ખાલી કરી એકદમ તે બાઇ મહેલમાં ગઇ. (આ બાઇ નહોતી તોપણ છેલજરાર પોતે હતો.).

સુમના—પધારો સ્વામીનાથ હું આપની રાહ જોતી વીચારમાં બેઠી હતી.

છેલજરાર—હે સ્ત્રી ! જ્યાંસુધી હજારો માણુસની વચ્ચે માયરૂ બંધાયું નથી જવતલ હોમાયા નથી ત્યાંસુધી સ્ત્રી પુરૂષનો સંબંધ રાખવો નહી. અને સંસાર સુખની ઇચ્છાં કરવી નહી અને એવા કુકૃત્ય કરનારા માણુસો સાતમી નરકના અધીકારી બને છે માટે આપણે સત્યને વળગી રહી ટેક છોડવો નહી, બાકી હસવું, રમવું, બોલવું એવી મારી તમને સુચના છે.

સુમના—શાબાશ ! ક્ષત્રીકુમાર તમને ધન્ય છે ! તમારા જેવા શુરવીર ક્ષત્રીઓ ટેક ન રાખે તો ધરતી રસાતાળ જાય, માટે હું તમારા મતને મળતી છું અને પતિવ્રતા સ્ત્રીઓને તે પ્રમાણે વર્તવાની જરૂર છે.

સુમનાએ સોગટાં બાજી માંડી બંને જણ રમવા બેઠાં સોગટી પર સોગટી મારવા લાગ્યાં મધરાત થવા આવી. પહેરાવાળા બરોબર નીશામાં આવી ઝોકે ચઢયા, એવામાં ઠેબાસીંહ રોન મારવા ત્યાં આગળ આવ્યા અને જોયું તો પહેરાવાળા બેભાનમાં અડબડીયાં ખાય છે મહેલમાં પાસા ખખડે છે અને ધમાધમ ચાલી રહી છે આ જોઇ ઠેબાસીંહે વીચાર કર્યો કે હવે મામાને ખબર આપીને ઘેર જઇ સુઇ રહેવું જેની ચોકી કરવાની હતી તે તો આવી સોગટાં બાજી ખેલી રહ્યા છે. ઠેબો મામાના મહેલે આવી મામાને કહે છે.

ઉઠો ઉઠો મામા માહરા બુઢીયા,
હું જોઇ આવ્યો કહું આ વારજો;
બહાદુર બંધુ મારો,
સોગટાબાજી રમે મામીને દરબારજો.

મામો મૃગમારીચી—સાચું ઠેબા તેં કહ્યું
પણ વાય છે મુજનો ટાઢ જો;
તેં કહ્યું મેં સાભળ્યું,
તેનો કાલે કરશું ઉપાય જો.

ઠેબાસીંહ—મેં તો નોકરી કરી માહરી.
વળી ફરજ બજાવી આજ જો;

રોન દઇને આવીયો,
હવે જાઉં છું ઘર મોઝાર જો;

ડેઓ પોતાની નોકરી બજાવી સુધ રહયો, પરોઢીયે સુમનાની રજા માગી છેલજરાર પોતાને મહેલે આવ્યો, દરબાર ભરવાના ટાઇમે સોળસે સામંતો સહીત જઇ મામા અગમારીચીને ત્રણ સલામો ભરી પોતાની જગાએ બેઠો.

રાજા અગમારીચી--બહાદુર છેલજરાર આજે કયાં ઉજાગરો કરી આવ્યા છો ?

છેલજરાર—તમે કેમ જાણ્યુ. મામા,

રાજા અગમારીચી--તમારી આંખ્યો લાલચોળ જેવી દેખાય છે તેથી,

છેલજરાર---ગયાતા મામીની મેડીયે,
રમ્યા ચોપાટ આખી રાત જો,
તેથી ઉજાગરો આંખમાં,
વળી દેખાય રાતીચોળ જો.

ઠેબાસીંહ--મામા શરમ નથી આવતી,
પુછતાં કચેરી મોઝાર જો;
અડધી રાતે તમને ઉઠાડીને,
વાત કરી જાહેર જો.
બંધુ જુઠુ બોલે નહી,
તે જાણો છો આપજો;
છતાં ઇજત ગુમાવવા,
સભા મધ્યે પુછો વાતજો.

દરબારી કામ પુરૂં થયે કચેરી બરખાસ્ત થઇ છેલ પોતાના મહેલે આવ્યા જમીને પોતાની એકાંત જગ્યાએ આવી એક કરન્ડીયો મંગાવ્યો અને માલણને બોલાવવા મોકલી. માલણ આવી માલણ સાથે સંકેત કર્યો પછી દાસી બીખલીને કહ્યું, હવે તું તારી બાઇ પાસે જા, પણ તારી બાઇને તુ કેવી રીતે સમજાવીશ.

બીખીદાસી—શુરવીર બંધુ મારા તરફની તમારે ફીકર રાખવી નહી તમે તમારૂં કામ સુધારો એમ કહી દાસી કસ્તુરાં પાસે આવી.

કસ્તુરાં—અરે દાસી તું આખી રાત અને અત્યાર સુધી કયાં રહી સ્વામીનાથ હમણાંજ ગયા.

બીખીદાસી—બાઈ અહીંથી હું સુમનાના મહેલે બારોબાર ગઇ, પણ મને ત્યાં આગળ રાખેલા ચોકીદારોએ પકડી કેદ કરી હતી. તે ભુખીને તરસી અત્યારે ઠેબાસીંહે મને છોડાવી.

આંધળો કે દેખતો ફુલના કંડીયામાં છેલ.

છેલ પોતે કરંડીઆમાં બેસી ઉપર ફુલ ભર્યાં માલણે કરન્ડીયો માથે લઇ મુમનાની મેડીએ ગઇ ચોકીદારોએ માલણ જાણી જવા દીધી. પણ છેલી ચોકીમાં આંધળો ચોકીદાર હતો. તેણે માલણને ટોકી માલણે કહ્યું ફુલનો કરન્ડીયો લઇને જાઉં છું ત્યારે આંધળો બોલ્યો ફુલના કરંડીઆથી તારો પગ આટલો ભારે પડે નહી માટે કરન્ડીઓ ઉતારી મને બતાવ છેલે પાંચ સોનામહોરો માલણને આપી માલણે આંધળા ચોકીદારને આપી મેડીએ ગઇ કરન્ડીઓ ઉતારી માલણ પાછી વળી. બે ઘડી વાતોચીતો કરી કઢેલાં દુધ પીને સોગટાં બાજી માંડી ઠેબાસીંહ રોન મારવા આવ્યા તો મહેલમાં જોયું તો બરાબર સોગટાની બહાર ઉડી રહી છે. આ જોઇ ઠેબો મામાના મહેલે આવી મામાને કહે છે—

જાગ જાગ મામા માહરા,
મામી સાથે રમે છેલજરારજો,

રંગ જામ્યો અતિ ઘણો;
ત્યાં જા લઇ તરવાર જો.

મામા ત્રગમારીચી—સાંભળ્યું ભાણેજ માહરા,
જાહેર કરી તેં વાતજો;

ગાત્ર મારાં સીથીલ થયાં,
તેથી કેમ ચાલે મારા હાથજો.

જેવી મરજી આપની
જાહેર કર્યું મેં આજજો;
ફરજ બજાવી માહરી,
હું જાઉં છું સુવા કાજજો;

છેલજરાર પરોઢીએ માલણ આવી તેજ કરન્ડીયામાં બેસી પોતાના મકાને ઉતરી ટાઇમસર સોળસે સામંત સાથે દરબારમાં આવી મામાને તન સલામો ભરી પોતાની જગ્યા પર બેઠો.

રાજા અગમારીચી—શુરવીર ભાણા જરારીયા,
તારી દેખાય આંખો રાતી જો.
ઉજાગરો તમે કયાં કર્યો,
કયાં મોજ ઉડાવી રાતજો

છેલજરાર—મામા હું સાચું કહું,
ઉજાગરો કર્યો આજજો,
હતો મામીની મેડીએ;
ચોપાટ રમવા કાજ જો.

દીવાન--શુરવીર છેલજરારજી.
તમને ચોપાટ રમવાનું બહુ મનજો;
દરરોજ મામીની મેડીયે,
જાઓ છો કરવા આનંદજો.

છેલજરાર--મામી તણો આગ્રહ ઘણો,
વળી રમવાના બહુ કોડજો,
તેથી મ્હારે જાવું પડે,
કરવા ઉજાગરા રોજજો.

જીવના જોખમે મુમનાનો મહેલ.

છેલજરાર રોજના ટાઇમે મુમનાના મહેલ તરફ નીકળ્યો. મહેલની આજુબાજુ ફરતાં એક વડનું ઝાડ હતુ તેનુ ડાળુ મહેલના જરૂખા આગળ નમેલુ હતું ને તેની મુળી ચાર હાથના છેટે હતી. છેલ પોતે વડ ઉપર ચઢી ડાળે આવી ડાળાને ખુબ હલાવી મુળી ઝાલીને લટકયો પણ એક હાથનું છેટુ રહ્યું. છેલ ઝરૂખે બાજવા હીલોળો ખાય છે પણ નજર પહોંચતી નથી. એવામાં ઠેબાસીંહ આવી પહોંચ્યો મહેલમાં જોયું તો કંઇ ગડબડ માલમ પડી નહીં એ મહેલ ફરતાં ફરવા માંડયુ તો ભાઇને વડને ડાળે લટકતો જોઇને વીચાર કર્યો કે ડાળું ભાગ્યું અગર મુળી તુટી તો આજે ભાઇ હતા નહોતા થઇ જવાના માટે જોઉં તો ખરો કે કેવી રીતે મેડીએ જાય છે અગર પડે તો ઝીલી લઉ એમ ધારી ઠેબો ઉભો ઉભો જોયા કરે છે પણ છેલનો કંઈ દાવ ફાવતો નથી એમ ધારી ઠેબાએ એક કાંકરો ફેંકયો તે ઝરૂખાની બારીએ વાગ્યો મુમનાએ બારી ઉઘાડીને જોયું તો છેલને લટકતા જોઇને કહ્યું.

બહાદુર સ્વામી માહરા,
મરવું એકજ વારજો;
છલંગ મારો આ તરફ,
ઝીલી લઉં કરમોઝારજો.

મુમનાને જોઇને છેલને શુર ચઢયું એકદમ છલંગ મારી ઝરૂખે આવ્યો તરત મુમનાએ કાંડુ પકડી લીધું, છેલ મહેલમાં ગયો.

ડેબાસીંહ પોતાના મામાને ખબર આપી ને સુવા ગયો છેલ હમેશના રીવાજ પ્રમાણે સુમનાના મહેલેથી નીકળી પોતાના મહેલે આવી સોળસેં સામંતો સહીત દરબારમાં દાખલ થયા છે તેવોજ રાજા અગમારીચીએ સામંતોને હુકમ કર્યો. છેલજરારને પકડી કેદ કરો ! સોળસે સાંમતો નીચુ જોઈ રહ્યા પણ છેલને પકડવા કોઇ આગળ ધસ્યો નહીં, એટલે છેલજરારરે કહ્યું.

ધીક ધીક તમારી જાતને,
તમે થયા નીમકહરામ જો;
જલદી પકડો મુજને,
કેમ હુકમનુ કરો અપમાન જો,

આજ્ઞા અગમારીચી રાયની,
કેમ લોંપી આવાર જો;
શું જણ્યા તમારી માયે,
એ જણતરને ધીકાર જો,

જનની જણને ભકતજન,
કાં દાતા કાં શુર;
નહીતર રહેજે વાંઝણી,
માત ગુમાવે નુર.

આજ સુધી જાગીરો પગાર ખાધા તેનું આજે તમે હરામ કર્યું ધીકાર છે તમારા ક્ષત્રીયપણાને.

ડેબાસીંહ—ધીક મામા તમ રાજને,
થયુ હુકમનું અપમાન જો;

સોળસે સામંતો સુધાં.
થયા નીમકહરામ જો.
પકડુ પલમાં છેલને,
એમાં કઠણુ શું કામ જો,
વડીલ બંધુ માહરો,
તેથી ધરૂ નહી હામ જો.

અગમારીચી તેજ વખતે અંત:પુરમાં ચાલ્યા ગયા. છેલ પોતાનુ કામકાજ કરી પોતાના મહેલે આવ્યા જમી એકાંત બેસી વીચાર કરવા માંડયો. રાણી કસ્તુરાંથી તો હું બચ્યો છું પણ મામાને હાથે મોત થશે માટે આજે બરાબર સજીને મુમનાની મેડીએ જવું એવો વીચાર કરી પોતે બખ્તર પેરી લીધુ ને એક બખતર મુમના માટે લઇને મુમનાની મેડીએ જઇને મુમનાને કહ્યું આજે આપણે ચોપાટ રમવી નથી.

મુમના—કેમ સ્વામીનાથ.

છેલજરાર—આજે મામા આવશે અને ચોકસ આપણી ઉપર ઘા કરશે પણ આપણાથી ઘા થશે નહી માટે તમે આ બખ્તર પહેરી લ્યો તરત મુમનાએ બખતર પહેરી લીધુ બને જણ હીંડોળા ખાટ ઉપર બેશી હીંચકા ખાવા માંડયા. કેસરીસીંહ રોન દેવા આવ્યા. તો હીંચકાનો અવાજ સાંભળ્યો એટલે જાણ્યુ આજે બાઇ બાજી રમતા નથી પણ હીંચકા ખાય છે પોતે મામાને આવી જાહેર કર્યું એટલે અગમારીચી રાજા એકદમ ઉઠી કપડાં પહેરવા માંડયા અને શણગાર સજે છે.

ઠેબો—સાંભળો મામા અગમારીચી,
તમે પહેરો કેમ અલંકાર જો;

નથી જવું ત્યાં પરણુવા,
ત્યાં જોશો ઢાલ તરવાર જો,

હથીયાર બાંધો શોભતાં,
સાથે રાખો જમીયો કટાર જો;

પીસતોલુ લ્યો સંગમા,
ભરી સાથે ચાર જો.

હીમત રાખો મનમાં,
ડરશો નહી લગાર જો;

હું આવુ છું સંગમાં,
પણ ઘા મુજથી નવ થાય જો.

ઠેબો મામાને શણગારી શુર ચઢાવી તૈયાર કરી સુમનાની મેડીયે લઇ ગયો; બન્ને મેડી ઉપર ગયા તો સામે હીંડોળા ખાટ પર છેલજરાર ને સુમના હીંચકા ખાય છે. આ જોઇ ઠેબો મામાને કહે છે.

જુવો મામા આહરા,
કેવું જોડું શોભે આવાર જો;

એક ભાભી મારી સુમના,
બીજો બંધુ છેલજરાર જો.

હીંડોળા સામી નજર કરી,
બેઠાં બન્ને જોડાજોડ જો,

હીંમત હોએ તમમાં,
તો કરો પુરા કોડ જો,

રાખી પીસતોલ શા કામની,
જોતા ઝેર ન થાય જો;

ક્ષત્રીપણુ તમ કયાં ગયુ,
વાપરોને હથીયાર જો.

હે મામા તમારી પરણેલી સ્ત્રીને તમારો ભાણેજ પડખે લઈ હીંડોળા ઉપર બેઠો છે છતાં તમે શું જોઇ રહ્યા છો ! ઠેબાનું કહેવું સાંભળી અગમારીચી રાજાએ પીસ્તોલનો બહાર કર્યો છેલજરારે ગોળી ઝીલી લીધી.

ઠેબાસીંહ—બસ મામા ઘણું થયુ.

ખાલી ગયો તમારો ધાય જો;

ગોળી ઝીલી સાથમાં,
મુજ બંધુ છેલજરાર જો.

તરત અગમારીચીએ બીજો ધા કર્યો તે સુમનાએ ગોળી ઝીલી લીધી એટલે ઠેબો બોલ્યો.

હદ થઇ મામા હવે,
મુકો સુમનાની આશ જો;

ગોળી ઝીલી મુજ ભાભીએ,
ઘા તુમ ખાલી જાય જો.

હે મામા હવે દરબારમાં ચાલો નહી તો વખતે મરણ થશે કારણકે તમારા બે ઘા ખાલી ગયા. મ્રગમારીચી રાજા પણ બેશુદ્ધ જેવો થઇ ગયો એટલે ઠેબાએ કાંહુ ઝાલી નીસરણી ઉતારી દરબારગઢમાં લઇ જઇ મામીને કહ્યું.

મુજ મામે મહેનત કરી,
લડાઈ કીધી બહુ વાર જો;
ચાકરી કરો તેમની,
કરો ન ઢીલ લગારજો;
પંખાથી પવન નાખો,
છાંટો ગુલાબ આવાર જો;

મરી જાશે પલકમાં તો
રંડાશે દરબાર જો.

આ પ્રમાણે મૃગમારીચીને દરબારગઢમા મેલીને પોતાના મકાને જઇ સુઇ રહયો છેલજરાર નીયમસર મુમના પાસેથી રજા માગી પોતાના મહેલે આવ્યો. હમેશના કરતાં દરબાર મ્રગમારીચીએ વહેલો ભર્યો અને દારૂનુ એક પીપ મંગાવ્યું અને સો એક ગલાસ મંગાવ્યા પછી છેલજરારને તેડવા માટે સીપાઇ મોકલ્યો. સીપાઇએ છેલજરાર પાસે આવીને કહ્યું, મહારાજા ધીરાજાએ દરબાર ભર્યો છે માટે તમને બોલાવે છે. છેલે કહ્યુ હું આવું છું. છેલે વીચાર કર્યો આજે બીન

ટાઇમે દરબાર ભરી મને બોલાવ્યો માટે સલામત ભર્યું પાછું આવવું મુશ્કેલ છે. તેથી દરેકને મળીને જવું જોઇએ એમ ધારી પોતાની સ્ત્રી કસ્તુરાંને બોલાવીને કહ્યું હે પ્રીયા તારી ને મારી છેલી મુલાકાત છે. ઘડીમાં શું થશે તેની ખબર નથી.

કસ્તુરાં—સ્વામીનાથ આપ શુરવીર થઇ આવા નીરાશા ભર્યા શબ્દો કેમ કાઢો છો ? એવો તમારા માથે દુશમન કોણ જાગ્યો છે.

છેલજરાર—વ્હાલી દુશમનને પહોંચી વળવા હું શક્તી ધરાવું છું ! પણ પરમાત્મા પલમાં ચહાય શો કરે છે તેની કોઇને ખબર પડતી નથી માટે મને રાજા આપો,

કસ્તુરાં પાસેથી ખસીને બ્હાર આવે છે ત્યાં દાસી બીખી મળી તેને કહ્યું. બ્હેન બીખી તેં મારી તેહેનાત ઉઠાવી જે સેવા કરી છે તેનો બદલો મારાથી આપી શકાયો નથી હું દીલગીર છું અને મારી મુલાકાત આ છેલી છે કારણકે મામાએ આજે કયા ટાઇમે દરબાર ભરી મને બોલાવ્યો છે તેનું પરીણામ માઠું આવશે, આ સાંભળી દાસી બીખી કહે છે.

બહાદુર બંધુ તમે શું બોલોછો,
કરનાર છે કીરતાર જો;
વિકટ કામ જો ત્યાં પડે તો,
હું છું લડવા તૈયાર જો,
ઉલંઘન કરશો નહી આજ્ઞા,
મામા તણી કોઇ વાર જો;
ક્ષત્રી ટેક તજશો નહી,
સાચવશો આ વાર જો,

રક્ષણ કરશે આપનુ,
જગ તારણ હાર જો;

મેં ફરજ બજાવી માહરી,
તેમાં શું કરવો ઉપકાર જો.

હે બંધુ મેં તમારી સેવા કરી છે તે બદલો લેવા માટે નહી પણ મેં મારી ફરજ બજાવી છે અને હું પરમાત્માને અરજ કરૂં છું કે તમારી રક્ષા કરી સહાયતા આપે.

છેલ દાસી પાસેથી નીકળી પોતાની માતુશ્રી પાસે આવી બે હાથ જોડી પગે લાગી કહ્યું. માજી મારાં છેલ્લા પ્રણામ છે પરમાત્મા તમારાં દર્શન કરાવશે ત્યારે કરીશ.

માતુશ્રી—પુત્ર માહરા તમે શું વદો,
કુળ દીપક છો આપજો;

કષ્ટ એવું શું આવ્યું,
તમે કરો મુજને વાત જો.

છેલજરાર—માજી મુજને ખબર નહી,
ગડબડ છે દરબાર જો;

પલમાં પ્રભુ ચહાય સો કરે,
રાખણહાર કીરતારજો.

છેલજરાર દરેકની મુલાકાત લઇ દરબારમાં ગયા મામાને ત્રણ

સલામ ભરી પોતાની બેઠક ઉપર બેસવા જાય છે તેવોજ મામા મ્રગમારીચીએ દારનો પયાલો ભર્યો છેલજરારને કહ્યું ભાણા લે.

છેલજરાર—મામા આટલી મારી ઉમર થઇ તેમાં મે તેનો સ્પર્શ કર્યો નથી તો પીવાની વાત બાજુ ઉપર રહી.

રાજા મ્રગમારીચી—મારા હુકમનું અપમાન.

તરત છેલજરારે પ્યાલો હાથમાં લઈ પી ગયો અને તરત દીવાને ધર્યો ને મૃગમારીચીએ હુકમ કર્યો આવી રીતે એક પછી એક દારૂના પ્યાલા ધરતા ગયા. રાજા મૃગમારીચી હુકમ કરતા ગયા તેમ છેલ પીતા ગયા, જયારે હદ ઉપરાંત દારૂ પીવાણો એટલે છેલ બેશુદ્ધ થઇ ભોંયપર પડયો. નાના ભાઇ ઠેબાસીંહની આંખ ફાટી લોહી ઉકળ્યું એકદમ ઉભો થઇ રાજા મૃગમારીચીને કહ્યું હે મામા સીંહને કપટથી કબજે કર્યો. આવો વીચાર એક રાંડીરાંડ ન કરે! તે તમે કર્યો તો તમારી બુધીને ધીક્કાર છે. આ ઘડી વડીલ બંધું આજ્ઞા આપે તો બતાવી આપુ કે સીંહને કેમ સપડાવાય છે.

ઠેબાનું બોલવું સાંભળી છેલ બેશુદ્ધ છે, છતાં ઠેબાસીંહને કહ્યું ભાઈ મામા સામે હાથ ઉગામાય નહી અને ઉગામીએ તો હુકમનો અનાદર કર્યો કહેવાય અને આપણાં ક્ષત્રીવટને એબ લાગે. આવી રીતે લથડતા અવાજે ઠેબાને અટકાવ્યો. મૃગમારીચીએ છેલને ખાટલામાં નંખાવી હુકમ કર્યો કે પાદરમાં લઇ જઇ ગરદન મારો, આ વાત આખા નગરમાં પવન વેગે પહોંચી વળી નગરજનોમાં હાહાકાર વરતી રહયો સૌ જન મૃગમારીચીને ધીક્કારવા લાગ્યા.

ખાટલો ઉપડાવ્યો કેઓ ખાટલા પાછળ ચાલે છે, તેવામાં માતુશ્રીનું મકાન આવ્યું કેબાએ ખાટલો ઉતરાવી માતુશ્રીને બોલાવ્યાં, છેલજરારની સ્થીતી જોઇ પોતાના ભાઇ મૃગમારીચીને કહ્યું. આને તારૂં શું નુકસાન કર્યું છે ? કે તુ ગરદન મારવા લઇ જાય છે.

મ્રગમારીચી—બ્હેન ભાણુાએ મારૂં કાંઇ નુકસાન કર્યું નથી પણ મને કલેજાનો એવો આઘાત પહોંચાડયો છે તે મારી રગોરગમાં સાલે છે તે મટાડવા માટે હું ગરદન મરાવું છું.

છેલની મા—પ્રથમ અહીં મને મારીને પછી એને ગરદન માર.

મ્રગમારીચી—બ્હેન ખરી ક્ષત્રાણીયોને રાજખટપટમાં પડવાની જરૂર નથી કારણ કે દીકરો બાપને મારે અને બાપ દીકરાને મારે.

તરત ખાટલો ઉપડાવ્યો એવામાં દાસી ભીખીને ખબર પડી એટલે એકદમ મહેલમાંથી તરવાર લઇ જેમ બકરાંના ટોળામાં સીંહ કુદી પડે તેવી રીતે એકદમ હજારો માણસની મેદનીમાં પડી ખાટલા આગળ આવી બોલી હે બંધુ છેલજરાર મને આજ્ઞા આપ. રાજા મ્રગમારીચી અને બીજા તમામને અહી પુરા કરૂં. ભીખીનો સાદ સાંભળી છેલજરારે કહ્યું બ્હેન ! ભીખી શાન્ત થા ! શાન્ત થા ! તેવું કરવાની જરૂર નથી આપણા કુળને એબ લાગે.

લખ્યું હશે જે ભવિષ્યમાં,
થવાનું હોય તે થાય જો;

જીવ ગયે આજ્ઞા લોપું નહી,
ભલે મરણ મારૂં થાય જો.

ખાટલો ગામની પાદરે આવ્યો નીચે ઉતાર્યો.

ભ્રગમારીચી—છેલજરાર પ્રભુ પ્રાર્થના કરી લે હવે તારો કાળ આવી પહોચ્યો છે.

ઠેઓ ત્યાંથી ખસી સુમનાના મહેલે આવી સુમનાને કહ્યું.

સાંભળ ભાભી સુમના,
શું બેઠી મહેલ મોજાર જો;

ઝરૂખે આવી નજર કરો,
બુરા હાલે મરે છેલજરાર જો.

સુમના તરત મેડીયેથી નીચે ઉતરી ખાટલા પાસે આવે છે તે પહેલાં છેલજરારને યમદ્વાર પહોંચાડી દીધો [સુમનાને સુર ચઢયું મુખમાં અગ્નિ વરસવા લાગ્યો. ખાટલા આગળથી તમામ માણસો ખસી ગયા. સુમનાએ સુર્ય નારાયણુની સ્તુતી કરી શબને ખોળામાં લઇ બેઠી ને અગ્નિ પ્રગટયો જોત જોતામાં બન્ને બળી ખાખ થઇ ગયા. ઠેઓ મામા ભ્રગમારીચીને કહે છે. હે મામા જે માટે તેં છેલજરારને માર્યો તે તેની સાથે બળીને સતિ થઇ તો તું તેની સાથે બળી સતો થા. ફટ ભુંડા તારા ક્ષત્રીપણાને ધીક્કાર છે.

(છેલજરારના મરણથી તેની સ્ત્રી કસ્તુરા અને રાજા ભ્રગમારીચી ફકત બે જણુ ખુશી હતાં.)

તે સીવાય આખા નગરમાં સાંજના કોઇએ વાળુ કર્યા નહી ને રોકકળ થઇ રહી. દેવમંદીરોમાં દીવા આરતી પણુ થઇ નહી. જે જગાએ છેલજરાર અને સુમના બળી ખાખ થયા તેના સામે શંકરનું

દેવળ હતું, તેમાં પારવતીએ શંકરને કહ્યું હે ? ભોળા શંભુ ! રાજાએ જુલમ કર્યો. સત્યવાદી અને શુરા ક્ષત્રી કે જે તમે બાર વરસનું તપ બીલડીના મોહમાં ત્યાગ કર્યું. અને આ હમેશાં સોગટા બાજી એકાંતમાં ખેલતાં છતાં પોતાનો ટેક સાચવ્યો અને સ્ત્રી પણ તેની પાછળ સતી થઈ માટે આશાભર્યું જોડું બળી ભસ્મ થયું અને આખા નગ્રમાં અત્યારે અન્ન જળનો ત્યાગ કરી કલ્પાંત કરી રહ્યું છે માટે આપ મંત્રના બળથી જોડુ સજીવન કરો એટલી મારી વીનતી છે.

શંકર—પ્રિયા તમારી મરજી એમને સજીવન કરવાની હોય તો તમે જઇ તેમની રાખની બે ઢગલીઓ કરો હું આવી તેમને સજીવન કરૂં છું.

પારવતીજી શંકર પાસેથી ઉઠી ત્યાં આવી બે ઢગલીઓ કરી શંકરે મંત્ર ભણી પાણી છાંટયું બન્ને સજીવન થયાં. શંકર પારવતી અદ્રસ્ય થયા છેલજરાર અને સુમના બન્ને નગ્ન વેષે નગરમાં દાખલ થયાં.

ભીખ દાસી છેલજરારનો વીયોગ સહન ન થવાથી તેજ જગાએ આપઘાત કરવો એ ઇરાદાથી હાથમાં તરવાર લઇ તે જાય છે અડધે ગઇ ત્યાંતો સામે નગ્ન રૂપે છેલજરાર અને સુમનાને જોઇ ઉભી રહી વીચાર કર્યો બન્ને અવગતીયા થયા લાગે છે (લોકો કહે છે જે માણુશો આપઘાત કરી અને અચાંનકથી મરણ પામે તે માણુસો અવગતીયા થાય છે તે વાત આજે મારા જોવામાં આવી) પોતે ખમચાણી એક ડગલું આગળ વધી શકી નહી અને શરીર કંપવા લાગ્યું નગ્ન જોડું નજીક આવ્યું એટલે ભીખી બોલી. કોણ બંધુ

છેલજરાર ! હા બ્હેન ભીખી, અમે નગ્ન છીએ માટે પહેરવાનું આપો. ભીખી તલવાર નીચે મુકી બે હાથ જોડી કહે બંધુ અહીં ઉભા રહો, હું માતુશ્રીના મકાનેથી વસ્ત્ર લાવું એમ કહી તરત છેલજરારની માનું મકાન પાસે હતું તે ઉઘડાવી વધામણી આપી કપડાં લાવી પહેરાવી માતુશ્રીના મકાને લાવી છેલ માતુશ્રીને પગે લાગ્યો. માતુશ્રી ભેટી પડી હર્ષના આંસુ આવ્યા.

ઠેબાસિંહ રોન મારવા નીકળ્યા છે અને પોતે એવો વીચાર કર્યો છે કે દી ઉગતાં ભાઇનુ ખ્હેર જરૂર લેવું આવા વીચારમા ઉદાસી ચહેરે માતુશ્રીના મકાન આગળ આવ્યા ત્યાં ગડબડ સાંભળી સાદ પાડયો ભીખીએ આવી મકાન ઉઘાડી છેલજરારની વધામણી આપી ઠેબો હાથ જોડી બોલ્યો બંધુ માયાવી કે ખરૂં સ્વરૂપ ? છેલજરાર બનેલી હકીકત કહી સંભળાવી ઠેબાએ કહ્યું ભાઇ તમો તથા માતુશ્રી એકાંત મહેલે જાઓ અને હું લગ્નની તમામ ગોઠવણ કરૂં છું બ્રાહ્મણ હસ્તક લગ્ન વીધીથી સતિ સુમનાનું પાણી ગ્રહણ કરો એવી મારી મરજી છે.

છેલજરાર—ભલે તમારી મરજી છે તો હું ના કહેતો નથી પણ એક દીવસમાં તમામ સામગ્રી ભેળી થઇ શકશે નહી.

ઠેબાસીંહ—હે બંધુ એક દીવસમાં નહી પણ એક કલાકમાં તમામ ગોઠવણ કરીશ એમ કહી ત્યાંથી નીકળી દરેક માણસોને મળી ત્યાં આગળ જે જે ગોઠવણ કરવાની હતી તેનો બંદોબસ્ત કર્યો. આખા નગરમાં ડાંડી પીટાવી નગરજનો છેલજરાર અને સતિ સુમનાનાં દર્શન કરવા ટોળે ટોળાં આવવા લાગ્યાં. ઠેબો મામાને

મહેલે જઇ મામાને કહ્યું હે બુઢા મામા ! મારા ભાઇ છેલજરાર પરણે છે માટે મોસાળુ લઇને પધારો.

રાજા મ્રગમારીચી—હજુ તારી મશ્કરી અને વાચાળ શક્તિ ન ગઇ.

ડેમાસિંહ—મામા મારો ભાઇ છેલજરાર અને સતિ મુમનાને શંકર પારવતીએ સજીવન કર્યા છે એકાંત મહેલમાં લગન થાય છે. હું જુઠું બોલતો નથી નહી આવો તો પસ્તાશો (સજીવન થયાં તે હકીકત કહી સંભળાવી).

ડેમો ત્યાંથી વીદાય થયો અહીં તમામ સામગ્રી તૈયાર થઇ ગઇ, ગોર મહારાજ આવ્યા સારા સારા ગ્રહસ્થો ભેગા થયાં. મ્રગમારીચી રાજા મોસાળું લઇને આવ્યા. જોશીએ હસ્ત મેળાપ કરાવી મોંયરામાં બેસાડયા.

કસ્તુરાંનું ખુન.

પતિને મારવા જતાં પોતાનું ખુન.

અરેરે દાસી ગઇ, નાની બ્હેન વેરણ થઇ, મારી કપટ ક્રિયા હવે ઉઘાડી પાડશે, શંકર પારવતીને મારી દયા આવે ખેર વીચાર કરતાં પરણી ઉતરશે. પોતે પુરૂષનો પોશાક પહેરી અરબી ઘોડા ઉપર સ્વાર થઇ કમરે તલવાર લટકાવી છુપા વેષે છેલજરાર પરણે છે ત્યાં આવી પહોંચી (વાંચનાર ગૃહસ્થો વીચાર કરો, એક શુરવીર માણસની આવી હીંમત ચાલે નહી તેવી હીંમત આ કસ્તુરાંએ કરી, છેલજરાર અને સતિ સુમનાના હસ્ત મેળાપમાં હજારો માણુસોની મેદનીમાં, છેલજરારનું માથું કાપવા આવી છે. ઘોડાએ ખુખારો કર્યો બીખી દાસીયે પાછું વાળી જોયું તરત ઓળખી ઠેબાને કહ્યું ઠેબાભાઇ આ મેમાન ઘોડાપર ચઢીને આવ્યો છે તેમને એકાતમાં લઇ જઇ ઉતારો આપો આ મેમાનથી બંધુ છેલજરારને દુખ ઘણું ભોગવવું પડયુ છે. માટે અહિથી લઇ જાઓ નહી તો કંઇક વિધન કરશે ઠેબો તરત સભામાંથી ઉઠી ઘોડાની લગામ ઝાલી ઉભો રાખ્યો કસ્તુરાં નીચે ઊતરી ઘોડાને બાંધ્યો પછી ઠેબાએ પુછયું આપ કયા કરહેને વાલેહો ? એ

૧ આપકા નામક.

મેમાન—મેં દીલ્હીકા રહેને વાલા હું મેરા નામ કસ્તુરમલ હૈ.

ઠેબાસીંહ—ઇધર આનેકા સબબ ?

મેમાન—છેલજરારકી સાદી હોતી હૈ સો દેખનેકે વાસ્તે આયા હું.

ઠેબાસીંહ--આપકી બોલીમેં મેરેકુ ભેદ માલુમ પડતા હે.

મેમાન--ભેદ રખનેકી જરૂરે નહિ હે. આપકી મરજી હોવે તો હમ ચલા જાવે.

ઠેબાસીંહે તરત કાંડું પકડીને કહ્યું આપ મરદ નહિ. સચ બલો એસા કપટ કરકે ઇધર આનેકી કયા જરૂર હે ?

મેમાન—મેં કસમ ખાકે કહેતા હું ઝુટ બોલનેકી જરૂર નહી હે મગર આપકુ વ્હેમ લગતા હો તો તપાસ કરલો.

ઠેબાને વધારે શક પડતો ગયો તેમ કસ્તુરાં ગભરાતી ગઇ તરત ઠેબાએ માથાની પાઘડી ઊપાડી તો પાંથી પાડેલી સેથો પુરેલો. વાળનો અંબોડો ગુંથેલો અને ફકત ટેબાએ એકજ વખત જોયેલી છતાં એકદમ બોલી ઉઠયો કોણુ ! ભાભી કસ્તુરાં વાહ સુર્યસીંહની કુંવરી તમને ધન્ય છે ! વેષ બરોબર ભજવ્યો દેખાય છે. મુમનાનું લાકડે માકડુ વળગારનાર તમેજ હશો એમ ખાત્રી થાય છે. તુંજ મારા બંધુને કષ્ટમાં નાંખી અંત લાવી હતી. હે કુલટા કસ્તુરાં હવે પરમાત્માનું સ્મરણ કરી લે મારા હાથે ત્હારૂં મોત લખેલું છે.

કસ્તુરાં— દીયરજી તમારા બંધુને આઠેક દીવસથી મેં જોયા નહોતા ને ત્યાર પછી મરણુની વાત સાંભળી અને પાછા સજીવન થયાં એટલે તેમના મુખાર્વીદનાં દર્શન કરવાની ઉત્કંઠાથી આ પુરૂષ વેશ લેવો પડયો છે. તમે જે હકીકતો કહી તેમાંનું કાંઇપણુ મેં કર્યું નથી છતાં તમો આરોપ મુકી શા માટે સ્ત્રીહત્યા લ્યો છો.

ઠેબાસીંહ—વાહ ! મારાં ઉપર પ્રિતી ધરાવનાર તમને મેં જોઇ લીધાં રાજરીત પ્રમાણે દાસી સાથે આવતાં તમને શરમ

આવતી હશે માટેજ તમે પુરૂષના વેશમાં આવ્યા હશો. શાબાશ છે તમને અને તમારા ક્ષત્રીવટને ! તમારી કપટજાળ મારી સામે પાથરી શકાશે નહિ ને તમારા જેવી દુરાચરણીને તો આ શકિતથી પુથ્વી ઉપરનો ભાર ઓછો કરવામાંજ હું સત્ય માનું છું, તરત તરવારથી માથું ઉડાવી દીધું ને ત્યાં ખાડો ખોદી જમીનમાં દાટી લગન મંડપમાં આવ્યો.

દાસી ભીખી--ભાઇરે ઠેઆ મારા સાંભળો.
તમે શું કરી આવ્યા કામજો;

મ્હેમાનનો ઉતારો કયાં કર્યો,
રાખજો બરોબર ધ્યાનજો.

ઠેઆસિંહ--છાની રહે દાસી ભીખલી,
કરતી હેરતી હોય તે કરને કામજો;

આવ્યા મુસાફર આ સમે,
તેમને ઉતાર્યાં જમપુરી માંયજો.

દાસીભીખી--અઘટીત કામ તમે કર્યું,
ન કર્યો કાંઇ વીચારજો;

ક્ષત્રી તમે આ સમે,
કેમ લીધી સ્ત્રી હત્યાયજો.

છેલજરાર--શાબાશ ભાઇ તમે સારૂ કર્યું,
મને થયો હર્ષ અપારજો;

વચન બંધન થયો હતો,
તેથી બન્યો લાચારજો.

ભીખી નહોતી માનતી,
ન આપ્યું પાછું વચનજો;

તેથી ફાવી અતી ઘણી,
કાઢવા મારૂં નીકંદનજો.

શાબાશ બંધુ તુજને,
તુજ ઉપર કર્યા ઉપકારજો;

શું ઇનામ દઉં તુંજને,
તે ઉતમ કર્યો વીચારજો;

બ્હેન ભીખી અત્યાર સુધી તું હર્ષમાં હતી અને એકાએક ઉદાસી કેમ બની અને શા વીચારમાં પડી છું ?

ભીખી—ભાઇ મને અતિ હર્ષ છે.
નથી કાંય વીચારજો,

સોબતમાં બાઇ માહરી,
ગઇ કસ્તુરાં નારજો.

હતી પાપી તે ઘણી,
કુડાં કૃત્ય કરનારજો.

તેથી દીલગીરી મુજને,
મુજ સાથે રહેનારજો.

છેલજરાર—શાબાશ બીખી તુજને,
ઉતમ તારા વીચારજો;
હલકી જાત છે તાહરી,
પણુ ખાનદાનીનો નહિ પારજો.

છેલજરાર અને સતિ સુમના પરણી ઉઠયા પ્રજાજનોએ હર્શની ધ્વનીથી વધાવિ લીધા મામા મામીને પગે લાગી આસીસ માગી.

જોડું સાથે—અમે બાળક આપના.
સતિ સુમના છેલજરાર જો,
અશિશ આપો રદયથી,
સુખી રાખે કીરતાર જો.
હજુ સુધી ભુલ્યાં નથી,
કદાચ ભુલ્યા અમે જો,
માફી આપો આ સમે,
રહિયે કુશળ ક્ષેમજો.

ભાટ બ્રામણો ગરીબ ગરબાને છેલે દાનં આપી સર્વને ખુસી કર્યા.

છેલજરારે કાગળ લખી પોતાના સાસરે કીલ્લેગઢ સાંઢણી સાથે ખેપીઓ મોકલ્યો.

રાજા મ્રગમારીચીએ બીજે દીવસે મોટો દરબાર ભર્યો તેમાં છેલજરાર નીયમ પ્રમાણે સોળહજાર સામંતો સહિત આવિ ત્રણ સલમો ભરી પોતાની જગાએ બેઠો. રાજા મ્રગમારીચીએ વરખાશન ખાનાર જોશીઓને ઉભા કરીને પુછયું અને ભ.ણેજને માર્યાનું પ્રાયચીત લાગ્યું છે તે કેવી રીતે નિવારણ થાય તે તમે શાસ્ત્ર તપાસીને કહો.

જોશીઓ—મહારાજાધિરાજ એ પ્રાયછીત કોઇ રીતે નીવારણ થઇ શકતુ નથી; ભાણેજની હત્યા સાત અવતાર સુધી ભોગવવિ પડે છે પણ અમે બ્રહ્મ વચનોથી કહીએ છીએ કે તમારી વૃદ્ધ અવસ્થા થઇ છે હવે પુત્રની આશા નથી તો તમે છેલજરારને રાજ્યાભિષેક કરાવી રાણીઓ સહિત વનમાં જઇ તપ કરી બાકીનુ આયુષ્ય પુર્ણ કરો તો પ્રાયચીતનો કંઇક ભાગ ઓછો થાય.

રાજા મ્રગમારીચી—રાજયાભિષેકનું મહુર્ત આપો.

જોશીઓ—આજથી આઠમે અખાત્રીજ આવે છે તો ચઢતે પહોરે રાજયભિષેક થાય તો સારૂ કારણ કે તે દીવસ ચોખ્ખો છે; રાજયનો ઉદય થાય રાજ્ય કરનાર અને પ્રજા તે બન્ને સુખી થાય અને આપની સદગતી થાય એવો જોગ છે.

મૃગમારીચીએ તે દીવસ નકી કરી દરબાર બરખાસ્ત કર્યો અને રાજયાભિષેકની રચનાઓ થવા લાગી કિલ્લેગઢથી સુર્યસીંહ કુટુંબ સહિત આવી છેલજરાર અને સતી મુમનાને મળ્યા મુમનાએ તમામ કરતુરાંના કાવત્રાંની હકિકત કહિ સંભળાવી એક તરફ હર્ષ અને બીજી તરફ સોક થયો પણ પોતાનું બાળક નીચ કૃત્ય કરી માતા પીતાને એબ લગાડે તેના કરતા મરણ પામે તે ઉત્તમ છે. અખાત્રિજના દિવસે શુભ ઘડી અને લાભ ચોઘડિયામાં રાજા મૃગમારીચિયે રાજ્ય તિલક કરી છેલજરારને રાજયાભીશેક કર્યો. બંદીજનોને છુટા કર્યા રાજયવ્યસ્થાની યોગ્ય સલાહ આપી રાણી સહિત વનમાં જઇ તપ કરી દેહનો ત્યાગ કર્યો.

સુર્યસીંહ રાજાએ મુમનાને કરીયાવર આપી રજા માગી પોતાની રાજધાની કીલ્લેગઢ આવ્યા.

દાસી બીખીને ઇનામમાં પાંચ ગામ આપ્યા.

નેક ન્યાયી અને અદલ ઇન્સાફથી રાજ ચલાવવા માંડયુ ચોર, લુટારા, ઠગારા ફારસીયા. ફેલખોરોને શોધી શોધી .પોતાના રાજમાથી નાશ કરવા માડયાં અને રામરાજ માફક પ્રજા પાળવા માંડી શુરવીરના કુંવર શુરવીર પાકે છે છેલજરાર અને સતી સુમના ઇન્દ્રના જેવો વૈભવ ભોગવે છે તેને રત્નસીહ નામે એક કુંવર થયો તેના પ્રાક્રમ આગળ ઉપર વાંચનાર ગ્રહસ્થને માટે રજુ કરવામાં આવશે.

સર્વોપયોગી પુસ્તકો.

પુરાણ:—	કિંમત રૂ. આ. પૈ.
શ્રીમદ્ ભાગવત-ગુજરાતી ભાષાન્તર	૨—૮—૦
વાલ્મીકિ અદ્ભુત રામાયણ. ગુજરાતી ભાષાન્તર	૦—૮—૦
સપ્તશતી (ચંડીપાઠ) મૂળસહિત ગુજરાતી ભાષાન્તર	૦-૧૦—૦
એકાદશી મહાત્મ્ય ગુજરાતી ભાષાન્તર	૦—૪—૦
ભાગવત દશમસ્કંધ (પ્રેમસાગર) ગુજરાતી ભાષાન્તર	૧—૦—૦
પુરાણ પદ્યબંધ:—	
કૃષ્ણચરિત્ર, ગોકુલલીલા, મથુરાલીલા, અને દ્વારકાલીલા	૧—૮—૦
રામાયણ ગિરિધર કૃત મોટા અક્ષરનું	૨—૮—૦
મહાભારત વ્યાસ વલ્લભરામ સુરજરામ કૃત	૩—૮—૦
શિવપુરાણ દુર્ગાશંકર કૃત	૧—૮—૦
વેદાન્ત:—	
મણિરત્નમાલા મુળ સહિત ગુજરાતી ભાષાન્તર	૧—૦—૦
ભગવદ્ગીતા ,, ,, ,,	૦—૮—૦
પંચરત્નગીતા ,, ,, ,,	૧—૦—૦
શિવગીતા ,, ,, ,,	૦—૮—૦
પુરૂષકર્ત્તવ્ય અથવા મોક્ષમાર્ગ ગુજરાતી ભાષાન્તર	૦-૧૦—૦
યોગવાસિષ્ઠ વૈરાગ્ય અને મુમુક્ષુ પ્રકરણ ગુજરાતી ભાષાન્તર	૧—૦—૦
સ્વાધ્યાય અથવા આર્યવિદ્યાક્રમ, વિચાર અને પરિક્ષા	૧—૦—૦
યોગનાં:--	
સાતાંજલ યોગદર્શન મુળસહિત ગુજરાતી ભાષાન્તર	૦-૧૨—૦
રાજયોગ (સ્વામી વિવેકાનંદ કૃત)	૦-૧૨—૦

ધર્મયોગ (,, ,,)	૦—૧૦—૦
અંગ્રેજી યોગજ્ઞાન (મેસમેરીઝમ)	૦—૨—૦
સ્વસ્વરોદય (શિવ પાર્વતિ સંવાદ)મુળસહિત ગુજરાતી ભાષાન્તર	૦—૮—૦
નિતિ—	
ચાણાક્ય રાજનીતિ મુળસહિત ગુજરાતી ભાષાન્તર	૦—૬—૦
નીતિ મુળસહિત ગુજરાતી ભાષાન્તર	૦—૬—૦
વીવેક વિલાસ મુળસહિત ગુજરાતી ભાષાન્તર	૨—૦—૦
ભક્તમાલા પ્રસંગ (નાભાજીકૃત ભક્તમાળા) ગુજરાતી	૦—૮—૦
અર્વાચીન આર્યો અને તેમના આચાર વિચાર	૦—૬—૦
વૈષ્ણવ—	
બસો બાવન વૈષ્ણવની વાર્ત્તાઓ	૧—૮—૦
ચોર્યાશી વૈષ્ણવની વાર્તાઓ	૦—૮—૦
નિત્ય નિયમ વરસોત્સવનાં કિર્ત્તન	૧—૦—૦
વૈદ્યક—	
યોગ ચિન્તામણિ મુળસહિત ગુજરાતી ભાષાન્તર	૧—૮—૦
અમૃતસાગર પ્રતાપસાગર ,, ,,	૨—૮—૦
નાડીજ્ઞાન તરંગિણિ તથા અનુપાનતરંગિણિ ,, ,,	૧—૦—૦
નપુષકાનંદમંદાર અથવા કામકુતુહલ ,, ,,	૦—૮—૦
,, ,, ભાગ ૨ જો ,, ,,	૦—૮—૦
આયુર્વેદ સુધાકર ,, ,,	૧—૦—૦

બુકસેલર મંગળદાસ જોઇતારામના પુસ્તકાલય પોતાનાં પ્રસિદ્ધ કરેલાં પુસ્તકોનું

સુચીપત્ર.

સંતસમાજ ભજનાવળી	૧-
ચંપા મોહાંણી રસીક વાર્તા	૦-
જસમા મોટી	૦-
હોથલ પદમણી	૦-
કાનો કુંભાર (સતી પારવતી)	૦-૮-૦
છેલ જરાર	૦-૧૨-૦
ચતુર સુંદર ચરિત્ર ભાગ	૦-૧૨-૦
બોલતો પલંગ	૧-૦-૦
પારસમણી ભજન	૦-૮-૦
જ્ઞાનમાળા	૦-
સ્ત્રી ચરીત્ર	૦-
બીરબલ	૦-
ભજન ભંડાર	૦-
સદેવંત શાવળીંગા	૦-
ભરથરી નાટક	૦-

એ સીવાય તમામ જાતનાં પુસ્તકો છપાવી કીફાયત ભાવે વેચ

બુકસેલર મંગળદાસ જોઈતારામ શા

રીચીરોડ—અમદાવાદ.